

EEN WAARLYK PRACHTIG LANDSCHAP

**Een reis door Graubünden en Glarus
1875**

M.L. Hansen (ed.)

EEN WAARLYK PRACHTIG LANDSCHAP

**Een reis door Graubünden en Glarus
1875**

© Uitgegeven door STRENG, Epe 2008

Alle rechten voorbehouden. Niets aan deze uitgave mag op enige manier verveelvoudigd of openbaar gemaakt worden, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Kaart	8
Reisroute	9
Het reisverslag	10
Index	39

Inleiding

Na zijn reizen naar Tirol en Noord-Italië en na een tocht door Centraal-Zwitserland wist Mattheus van Delden als geen ander hoe de Alpen het verlangen naar een volgend bezoek konden opwekken. Hij besloot nogmaals naar Zwitserland te gaan, deze keer trok hij gedurende drie weken de oostelijke kantons Graubünden en Glarus door.

Zijn bewondering voor het indrukwekkende landschap was groot. Weer of geen weer, vermoeidheid noch gevaar deden af aan zijn reisplezier. Op levendige wijze beschreef Van Delden zijn vakantie, hij genoot van het 'waarlyk prachtig landschap' en van de 'goddelijke environs', het was 'onvergelijkelyk majestueus'. Hoewel hij de reis alleen maakte had hij voldoende aanspraak aan medereizigers en gidsen.

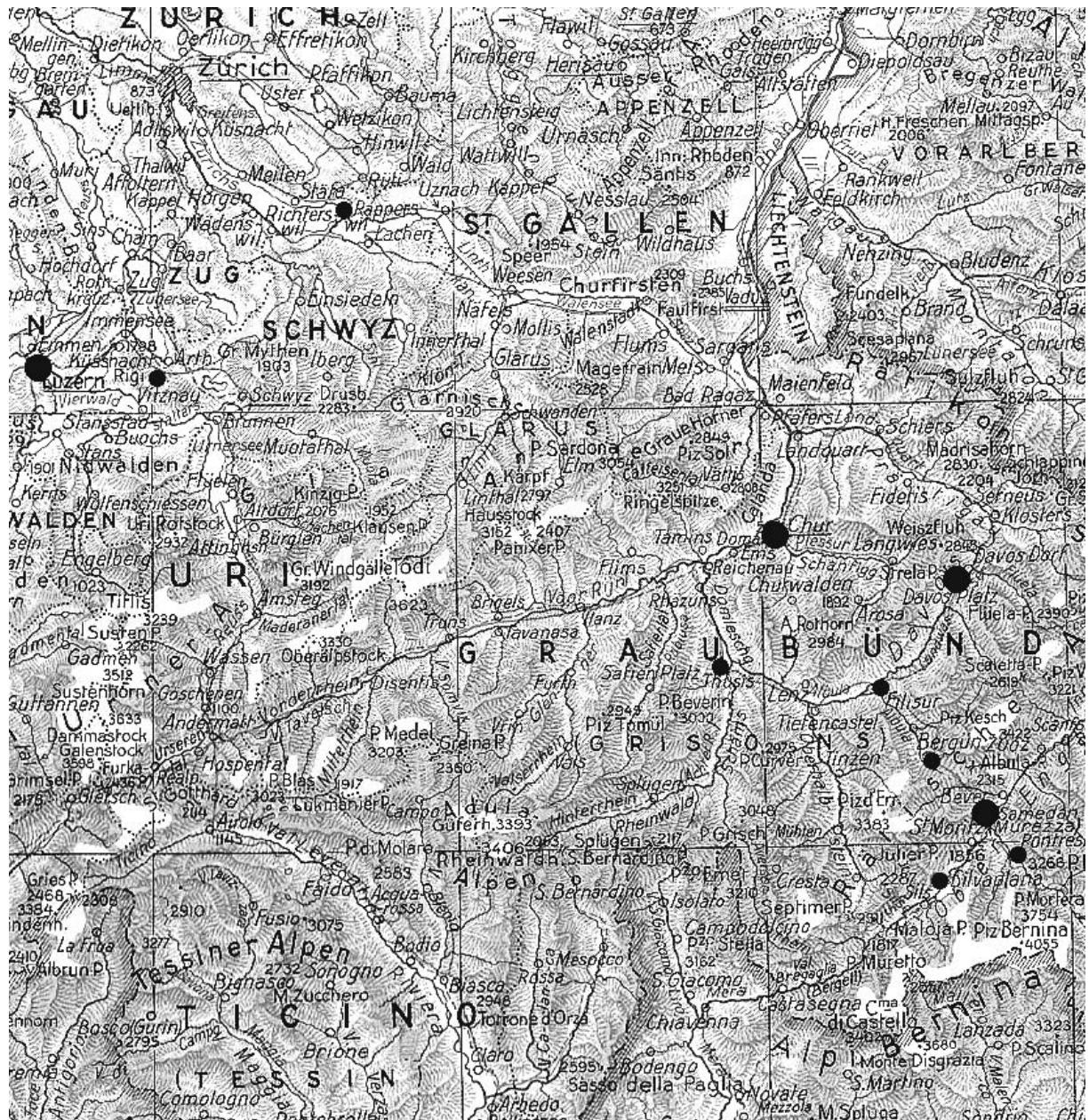
Op de omslag van het boekje schreef hij:

Graauwbunderland
en
Glarus
1875

Het reisverslag begint met een ongenummerde pagina waarop de route en de bijbehorende data staan genoteerd. De paginanummering van Van Delden staat tussen vierkante haken. De tekst in de transcriptie is - op enkele verschrijvingen na - onveranderd weergegeven.

Het boekje wordt bewaard in het Stadsarchief en Atheneum Bibliotheek van Deventer, in het familiearchief Van Delden, inventaris nummer 64.

Kaart

Reisroute

		Reisroute	Bladzijde
1875			
Donderdag	15 Julij	Arnhem - Keulen	3
Vrijdag	16 "	Spoor tot Friedrichshaven	3
Zaterdag	17 "	Rorschach - Landquart	8
Zondag	18 "	Chur - Prättigau - Klosters	9
Maandag	19 "	Davos-am-Platz - Spinabad	15
Dingsdag	20 "	Wiesen - Filisür - Bergün	21
Woensdag	21 "	Albulapas - Ponte-Samaden	33
Donderdag	22 "	Pontrésina	44
Vrijdag	23 "	Pontrésina	49
Zaterdag	24 "	Pontrésina - Rosegthal	52
Zondag	25 "	Pontrésina - Piz Languard	60
Maandag	26 "	Pontrésina - Bernina-pas	65
Dingsdag	27 "	St. Moritz - Silvaplana	73
Woensdag	28 "	Silvaplana - Maloja-pas	79
Donderdag	29 "	Julier-pas - Thüsis - Chur	85
Vrijdag	30 "	Chur - Murg - Glarius	93
Zaterdag	31 "	Klönthal - Linththal	99
Zondag	1 Augustus	Stachelbergerbad - Rapperswyl	104
Maandag	2 "	Goldau - Rigi	110
Dingsdag	3 "	Rigi - Scheideck - Flüelen - Tells platte	119
Woensdag	4 "	Lucern	126
Donderdag	5 "	Spoor Schwarzwald - Straatsburg	128
Vrijdag	6 "	Worms - Keulen	130
Zaterdag	7 "	Nijmegen	133

Het reisverslag

[1] Zwitserland is sedert lange jaren, de magneet der touristen geweest en zal het dit blyven, zoolang zyne meeren glinsteren, zyne alpenweiden groen zyn, en de sneeuwbedekte bergkruinen in de wolken oprijzen.

Wie er nooit was, streeft vol verlangen daarheen, wie echter eenmaal de lucht der bergen heeft inge-ädemd, dien doet het de borst zwellen van heimwee, om op nieuw aan die meeren te toeven of op te stijgen, in het majestueuze hoogland, waarvan de reine lucht, het hart versterkt, en kracht schenkt, voor de beslommeringen van het dagelyksch leven.

Velen, naauwelyks teruggekeerd, en nog vervuld van al het schoone dat zy zagen, nemen de kaart ter hand, om te recapitulëren, wat zij genoten hebben, maar smeden onwillekeurig nieuwe plannen, en over peinzden, welke heerlyke punten zij een volgend zomer zullen bezoeken, zonder in herhalingen van vroegere reizen te vervallen.

[2] Zoo ging het ook my, en Graauwbunder land werd het doelwit van mijn verlangen.

Dit Zwitsersche kanton, wordt ten oosten begrensdt door Tijrol, waar de bergpassen der Finstermünz en der Stelvio de hoofdtoegangen vormen. Van deze laatste stroomt de Adda, door het dal der Veltlin of Valtellina, naar het meer van Como zoodat dit riviertje, ongeveer als zuidelyke grensscheiding, langs Italie kan worden aangemerkt. Westelyk strekt zich het kanton Glarus uit, en noordelyk, het aan Oostenryk behoorende Vorarlberg.

Op myne eerste reis in 1868, door Tyrol, had ik met mijn' reisgenoot, de Finstermünz- en Stelvio-passen en het meer van Como bezocht, en de terugreis genomen over den Bernardino, waardoor de Via-Mala, en de Tamina schlucht by Pfäfers, op onzen weg lagen, doch bleven de Prättigau, Ober-Eugadin en Vorarlberg onbezocht. Wy hadden, als 't ware, eene circelvormige tour, er om heen gemaakt, en koesterde ik, van dat oogenblik af, immer den wensch, om ook dat deel, van het nooit volprezen Zwitserland te leeren kennen, en besloot ik om die tour te ondernemen [3] doch moest ik Vorarlberg, om de uitgebreidheid der reisroute achterwege laten en zoo vertrok ik dan

Donderdag den 15 July 1875 per eerste trein naar Arnhem, waar ik dien dag overbleef, om afscheid te nemen van myn' broeder, die binnen weinige weken, met zijn gezin, naar Indiën zoude terugkeeren en vervolgde zonder reiscompagnon, s'avonds te 5 uur, per sneltrein mijne reis tot Keulen.

Te 9-15 uur nam ik er mijn intrek in het Hotel Ernst, onmiddelyk by den Dom, en dus even zeer in de nabyheid van 't Station, dat by een oponthoud van slechts één nacht, veel tot gemak bijdraagt. Of-schoon van den tweeden rang, is dit Hotel zeer goed, en niet duur.

Vrydag den 16 July vertrok ik reeds te 6 uur per sneltrein, naar Friedrichshaven, met droog wêer, maar bedekte lucht. Het gemis van zonschyn, deed het fraaije Ryndal, veel van zyn schoon verliezen, maar op zulk eene langdurige spoorreis, is te groote warmte even weinig [4] verkieslyk. Achter Mainz echter klaarden de nevelen wat op, maar bleef de zon zich altyd verschuilen, dat zeer jammer was, op den rid door de Schwabische Alpen, achter Geisflingen, die hoe dikwyls ook gezien, immer even imposant blyven, en bieden de spoorrytuigen, volgens americaansch model, uitmuntende gelegenheid, om uit te zien, wanneer de conducteurs, den reiziger namentlyk veroorloven, om buiten de wagons, op het overdekte bordes te mogen staan.

Ik was zoo gelukkig, daartoe permissie te verkrygen, en genoot volop [van] die heerlyke tocht, 't geen ik intusschen met zeer vuile handen moest bekoopen, want digt voor Ulm, begon het te regenen, 't welk gevoegd by de kolendamp uit de locomotief, de ijzeren kolommetjes, der wagons, ontzettend morsig maakte, en konde men by de snelle vaart en de schommelende beweging onmogelyk dezen steun missen, doch aan 't station te Ulm, was met zeep en water, dit euvel spoedig verholpen.

Van hier af, veranderde de trein, in een [5] bummelzug, die eerst te 10.25 uur te Friedrichshaven aankwam.

Tot afwisseling verkoos ik hier het Hotel Krone, aan het meer, en niet het Deutsches Haus, waar ik vroeger logeerde, dat midden in de stad ligt, en bekwam ik eene groote voorbovenkamer, op de eerste étage met prachtig uitzigt over de Bodensee.

Zaterdag 17 July.

Ofschoon weinig vermoeid, door de lange spoorrid, van den vorigen dag, scheen toch de terugwerking

zich op myn zenuwgestel te laten bespeuren. Ik sliep slecht, en gevoelde weinig opgewektheid, dat door een bezoek in den tuin, die zich voor 't Hotel, terrasvormig, langs 't meer uitstrekt, iets beterde. Ik breidde daarop, myne wandeling, wat verder uit, langs de kaaijen der stad, die met vele nette huizen, zeer lief aan 't meer gelegen is en was nu al spoedig, de tyd tot vertrek gekomen.

Na afscheid van 't Hotel, dat goed en goedkoop bleek, vertrok ik om 9 uur per stoomboot naar Rorschach, aan de overzyde van 't meer, [6] met zeer donker en nevelig, doch droog weder, zoodat de bergen volkomen onzichtbaar bleven en was ik blijde, in anderhalf uur, die tocht, waarvan ik mij zooveel had voorgesteld, achter den rug te hebben.

Bij aankomst op Zwitsersch grondgebied ondervond ik, hoe groot het genot is, dat de liberale regeering der Republiek, de reizigers, van alle grensvisitatie ontheft, die dikwyls in andere landen, zoo lastig kan vallen, en ging ik naar 't Hotel Krone of Post, waar ik myn handkoffer opzond, naar Pontrésina in de Ober Engadin.

Al spoedig ging ik nu de stad bezien, die een' levendigen handel drijft, zoowel op Zwitserland, als op Schwaben en Beieren.

Zy telt ongeveer 3500 zielen, en heeft, verscheidene nette villas met tuinen, rondom de stad, doch weinige aan de kaaij, waardoor deze minder fraay is, dan te Friedrichshaven, maar wint Rorschach het, door zijne ligging tegen de bergen.

Boven het vlek, verheft zich, het voormalig [7] klooster Marienberg, tegenwoordig eene school inrichting met nette voor ieder toegankelyke tuinen. Onder het hoogere geboomte, treft men vele zitbanken, vanwaar men een fraay uitzigt over de stad, met het meer en de Vorarlberger- en Rhätische Alpen moet hebben, doch de nevelige lucht, met een zwak zonneschijntje, en tegelyk een begin van regen, beletten mij, dit panorama, naar eisch te kunnen genieten.

De fraaye voorgrond met de stad in de laagte, begrensd door het uitgebreide meer, doet intusschen reeds vermoeden, hoe schoon, dit alles zyn moet.

Algeheele windstilte met verwijderde, orgeltoon, uit de voormalige kapel, gaf aan het geheel, iets plechtigs, iets boeiends, zoodat ik eene heele poos hier verwijlde, de beklimming van hoogere punten toch, onder anderen de Rossbüchel, zoude om het weder, minder geraden zyn.

Ik koos een' anderen weg, stadwaarts, die mij langs de nette R.C. Kerk voerde, op wier begraafplaats, zich vele monumentale [8] aan de voorzijde opene kapellen, bevinden die alle, versierd met altaren, en de verdere sijmbolen, waaraan die eerdienst, zoo rijk is, blijkens de opschriften, tot laatste rustplaats strekken, aan verschillende adelyke familiën uit den omtrek.

't Begon nu voor goed te regenen, en spoedde ik mij dus terug naar 't Hotel, waar ik letterlyk de eenige gast was.

In afwachting van het zeer goede diner genoot ik het gezelschap, van de dame des huizes, en van den Oberkellner, beide zeer aangename menschen.

De laatste had, door zyne betrekking, veel van de wereld gezien, en wist mij, zeer onderhoudend van Rusland, en de landengte van Suez met Alexandrië te vertellen, afgewisseld door goede piano muzyk, welk instrument, hij zeer vlug bespeelde.

Ik had plan gevormd, met de avondtrein naar Landquart te gaan, en dien tusschentyd te besteden, aan eene uitstap naar St Gallen, maar een abuis in het vertrekken van den trein, tengevolge van de beide [9] stations, het eene aan de haven, en het andere in de stad, was oorzaak, dat ik te laat kwam, dat in zoover gelukkig trof, want den geheelen namiddag viel onophoudelyk stortregen, zoodat ik myn toevlucht zocht, op het overdekte balcon der stations-restauratie, waar de beweging der komende en vertrekkende stoombooten en enkele goederen treinen, ten minste eenige afwisseling gaf, in den uiterst langwijligen namiddag, die te 7 uur by het vertrek der trein, gelukkig een einde nam, doch ook deze rid, het prachtige Rijndal opwaarts verloor alle aantrekkellykheid, door de digte regenwolken, die iederen berg omhulden en nam ik eindelyk te 10 uur, aan het station Landquart, mijn intrek, in 't Hotel van den zelfden naam; een alleenstaand gebouw, aan den ingang der Prättigau.

Zondag 18 July

Na eene verkwikkende nachtrust, stond ik reeds te 5 uur op, om mij niet te verlaten voor den eilwagen, die te zes uur, zoude vertrekken, doch waren alle plaatsen, zoowel [10] buiten op, als binnenin bezet, en kon door den aanhoudenden troosteloozen regen van wandelen, wel geene sprake zyn.

Ik besloot nu, om 7- 47 uur per trein, naar Chur te gaan, welke plaats ik in een uur sporens, kon bereiken, en waar alligt, meerdere afleiding, zoude te vinden zyn, dan in een alleen staand logement midden tusschen de bergen.

In 't Hotel Lükmaniër aldaar, maakte ik spoedig kennis met een' heer uit Schleswijk, in wiens aangenaam gezelschap, ik de stad doorwandelde, waarvan ik op myn vorig bezoek in 1868, zeer weinig gezien had, en die trotsch den regen, een zeer gunstigen indruk maakte, de winkels waren waren evenwel om den zondag, alle gesloten.

Van de circa 7500 inwoners zijn drie vierde Protestant, die in de benedenstad wonen en één vierde Roomsche Katholiek, welke grootendeels hun verblyf hebben, binnen de ringmuren van het Bisschoppelyk Hof een zeer oud gebouw, dat oostelyk van de stad op eene hoogte staat¹, en waar zich [11] ook, de St Lucius Dom, van even eerwaardigen ouderdom, uit de achtste eeuw bevindt.² Wy veroorloofden ons, de zeer vermaarde, reliquiën, onbezien te laten, doch genoten, integendeel van de omringende begraafplaats, een wonderschoon uitzigt in het heerlyke Churwaldnerthal, en uit een café, mede nog binnen de ringmuren, een fraay gezigt over de stad.

Tot myne spyt, moest ik mijn' Schleswyker tochtgenoot, al spoedig weder verliezen, hij vertrok om elf uur naar Thüsis, en zette ik mijne wandeling met genoegzaam droog weder, alleen voort, door een ander deel der stad, over de snelvlietende Plessur, die een halfuur verder in den Rijn stroomt, en beklimde ik den Rosenhügel, eene hoogte met fraaije wandelingen, door het stedelyk bestuur aangelegd, en voor het publiek toegankelyk. Van hier heeft men het beste uitzigt over Chur en door het Rijndal, stroom op en afwaarts, [12] een waarlyk prachtig landschap, voor zoover het minder gunstig weder, er over liet oordeelen, en vatte ik onmiddelyk het plan op, om bij mijn terugkeer, dit punt op nieuw te bezoeken.

Na eene vroegtydige, zeer goede table-d'hôte, spoorde ik om één uur, naar Landquart terug. De uitzigten waren wat ruimer, dan s'morgens, en de bergen minder in nevelen gehuld, zoodat ik de voornaamste punten, die ik in 1868 bezocht spoedig herkende, vooral by Ragaz, aan den ingang van het Tamina dal, herinnerde ik mij levendig de fraaije tour, naar het hoogst imposant bad Pfäfers, met de Tamina Schlucht.

Te Landquart (539 meters) teruggekomen moest ik nog een uur wachten, dat ik besteedde met den netten tuin, by 't Hotel te bezien, en was ik zoo gelukkig, eene plaats in de coupé van den eilwagen te verkrijgen, die weldra in gestrekten draf, zich in oostelyke rigting van den Rijn verwijderend, na een kwartier de Prättigau binnenrijdt [13] door eene zeer enge Felsenschlucht, die ter naauwenood ruimte laat, voor de chaussée, en de snelvlietende Landquart, met de Käiserrück, de oostelykste spits der Zeven Keurvorsten op den achtergrond. De rid door deze hoogst imposante bergengte, moge misschien een klein half uur duren, maar blyft het dal, ook na 't verlaten der Schlucht, evenzeer naauw, tusschen hooge bergen ingesloten, die afwisselend, de fraayste uitzigten bieden.

Vele dorpen verlevendigen, de vruchtbare streek, wier heerlyke alpen weiden, zich hoog in het gebergte uitstrekken.

Pardisla, Schmitten, Solavers en Grösch liggen alle op korten afstand van elkaar. In laatstgenoemd dorp, van eenigen meerderen omvang, werd eene poos halt-gehouden, tot omspannen, terwijl de terugkomende eilwagen, over de Fluela-pas tegelyk arriveerde, dat voor de dorpelingen, eene heerlyke tydskorting verschaft, op een' regenachtigen zondagnamiddag.

[14] Want hélaas, de regen, nam op nieuw zoozeer toe, dat ik van de opvolgende plaatsjes, Schiers, Jénatz en Tideriser-Au, zeer weinig, en van Küblis, waar de weg belangryk stijgt, niets hoegenaamd te zien kreeg.

De wagen reed gedurig door de laaghangende wolken, en word het gevoelig koud, waarom ik zeer blijde was, te half acht uur Klosters te bereiken, dat reeds op 1205 meters ligt, waardoor de geheele stijging tot hier 666 meters of ruim 2000 voet bedraagt.

Klosters is het groote kruispunt voor de eilwagens naar Davos am Platz, over den pas der Klostersche Stütz (1627 meters) en naar Tarasp over den Fluelapas (1203 M[eters]).

Voor mijnen aangenamen reisgenoot, de Heer Guggenbühl uit Zürich, met wien ik de coupé had

1 De kathedraal en de gebouwen van het elegante Bisschoppelyke paleis liggen op een hoogte in de stad.

2 De kathedraal werd in de 12e en 13e eeuw gebouwd.

gedeeld en die eene badkuur te Tarasp in de Engadin ging maken was het vooruitzicht, inderdaad, zeer weinig aantrekkelijk, om by nacht, een' zoo hoogen bergpas, onder aanhoudenden regen, en [15] omringd door ijskoude wolken, te moeten passeren, terwyl ik myn intrek mogt nemen, in het helder verlicht, uitmuntend Silvretta Hotel, waar de goede table d'hôte, en een opgeruimd gezelschap, alle onaangename indrukken, van het slechte weder, spoedig deed vergeten.

Maandag 19 July.

Het eentoonig gedroep der dakgooten, als eerste groete van den nieuwen dag kondigde onveranderlyk slecht weer aan, en daardoor geheel besluiteloos in mijne plannen, wijdde ik de morgenuren aan de correspondentie, totdat het mogelijk zoude worden, een voet buiten [de] deur te zetten. Om 10 uur trad gelukkig eenige verbetering in.

De ligging van het logement, aan den voet der Klostersche Stütz, en op eenigen afstand van het dorp, waar de brug over de Landquart ligt, is inderdaad fraaij. Jammer dat de hoogere bergtoppen en het verdere dal, aan de oostzijde begrensd door den prachtige Silvretta gletscher, [16] onzichtbaar bleven, doch was ik zoo gelukkig, om later nog een' ruimen blik op dat prachtig landschap te kunnen werpen, boven van de bergen, tusschen de Prättigau en het land van Davos, want toen het weder bleef ophelderen zoo zelfs dat een zwak zonneschijntje door de wolken brak, haastte ik mij met mijnen führer, een' zestien jarigen knaap, de klim naar Davos te ondernemen.

In de nabijheid van 't Silvretta Hotel, staan verscheidene nieuwe huizen, in meer of minder eleganten stijl, die veelal tot pensions zyn ingericht, en loopt daarachter, het steile voetpad, dat veel afkort op de windingen der chaussée dadelyk steil opwaarts.

Hoe glibberig en nat dit ook was, genoot ik toch veel van de heerlyke bosch- en bergpartyen, met afwisselende uitzigten in het zoo even verlaten dal, met zyne sneeuwspitsen en den trotschen Silvretta gletscher op den achtergrond. Later, toen wij de hoogte der Stütz meer naderden, en op den straatweg kwamen, werd het eentooniger.

[17] De kleine dorpjes Unter- en Ober Lavet, uitsluitend Senn hütten, gaven alleen eenige afwisseling, maar hadden wij toen de pashoogte, op 1627 meters, en 't Hotel Davos Kuten ook al spoedig bereikt. De geheele klim van 422 meters, had maar vijf kwartier geduurd, en trad ik te twaalf uur 't Hotel binnen, juist op het oogenblik, dat eene ontzettende bui losbrak.

Myn' gids meende het kon nog lang aanhouden met regenen, en was te huis, zyne hulp, by de hooi oogst, zoo dringend noodig, 't kwam hem voor, dat ik, den verderen weg, mijne kleine bagage opperbest, zelf kon dragen, en daar ik geheel van dezelfde opinie was, omdat het eerst volgend dorpje maar een half uur gaans, langs den straatweg verwyderd lag, gaf ik hem het gevraagde congé.

Na eene flinke, allesints noodige, rust, omdat ik het klimmen, weder ontwend was, vervolgde ik te twee uur mijne wandeling, geheel alleen, met prachtige zonschyn, die zich, met de omringende bergen [18] en daarboven, de heldere blaauwe lucht, sedert zoovele dagen, voor 't eerst weer zichtbaar, heerlyk afspiegelde, in de 25 minuten lange Davoser-see, waar de chaussée langs loopt, en die mij levendig herinnerde aan de Hinter-see by Ramsau in 't Salzkammergut, alleen mankeert hier de waterval aan de overzijde.

Davos-Dörfli ligt aan den zuidelyken oever in een heerlijk Alpendal, met uitzigt op den Scaletta-gletscher, die ik by een kort oponthoud in 't Hotel Flüela, op mijn gemak aanschouwde, waarna ik in opgeruimde stemming, myne wandeling naar Davos voortzette, dat op zijne beurt, ook weer een half uur verder gelegen, mij reeds in 't helder zonlicht tegenlachte.

Ofschoon alleen, duurde de wandeling door dit innig liefelyke dal mij werkelyk te kort, maar deden de regten der maag door de inspanning, en de fynere lucht der bergen opgewekt, zich langzamerhand gelden. In een van de talrijke groote Hotels, 't Schweizerhoff, slaagde ik boven verwachting.

[19] Hoewel tusschen de beide tables d'hôtes, 't was namentlyk vier uur, verschaften men mij binnen 10 minuten, een uitmuntend middagmaal 't welk mij zoo zeer restaureerde, dat ik mijn plan wijzigde en opnieuw besloot verder te wandelen.

Het landschap Davos bestaat uit een vier à vyf uur lang Hoog Alpendal, met smaragd groene weiden, doorstroomd van het snelvlietende Landwasser, dat uit de Davoser-see vloeit met aan weerszijden boschrijke bergen, waar sneeuwspitsen en enkele gletschers, hier en daar, doorschemeren.

't Is digt bevolkt, en het dorpje Davos, gewoonlyk Davos am platz genaamd, vormt de hoofdplaats, waar in den laatsten tijd vele borstzieken overwinteren, een waar Cur-ort, met het kenmerkend karakter, dat alle badplaatsen eigen, en hier dan ook zeer sterk ontwikkeld is: dagelyks verrijzen er

groote Hotels en Pensions, 't eene al fraaijer dan 't andere, voor de talryke patienten, die hier genezing, of althans verlenging van levensdagen komen zoeken.

[20] Gaandeweg neemt het dal en schoonheid toe. Was het in den aanvang liefelyk, zoo wordt het nu hoe langer, hoe trotscher. Vóór Frauenkirch, met zyn schilderachtig kerkje, opent zich links het Sortigthal met bad Clavardel, dat van den straatweg inzichtbaar blijft.

De bergwanden naderen elkaar gedurig meer, en is weldra het Spina-bad bereikt, op anderhalf uur afstand van Davos in eene hoogst schilderachtige omgeving, waar de beek met geweld, tusschen de dicht begroeide rotsen doorstroomt, en waar de weg op den linker oever overgaat. Behalve eenige nevengebouwen, bestaat dit kleine zwavelbad uit slechts één Hotel van geringen omvang. De ligging beviel mij zoo uitstekend, dat ik de verzoeking niet weerstaan konde, hier te overnachten.

Hoe aangenaam is toch volkomen vrijheid! 't Is een voorregt dat alleen genoten wordt, door hem, die zonder gezelschap, en te voet zijne reis maakt.

Ik bleef en was bij uitstek te vreden.

[21] 't Hotel was goed en eenvoudig, en aan de table d' hôte, heerschte een' gullen gezelligen toon. Onder aangename gesprekken, wandelden de meeste gasten, daarna in den tuin die zich tot aan de woest daarheen stroomende beek uitstrekt, om later in het schemeruur, onder de veranda, de avondkoelte te ontvlieden. Deze dag spoedde alleraangenaamst ten einde, om

Dingsdag 20 July, een nog veel heerlyker opvolger te hebben. Om zes uur reeds, ging ik, met prachtig weder, te voet, en in den aanvang alleen, en route. Na een kwartier liep de weg, door het dörpje Glaris, waaronder het Spinabad ressorteert, en een uur later langs de Schmelzboden, Hoffnungsau, een sedert 1847, verlaten mijnwerk, met verscheidene groote gebouwen, waarin evenwel gearbeid scheen te worden, want bij het luiden der schaftklok, kwam een aantal arbeiders naar buiten, alle Italianen met zeer ongunstige physionomiën, wier onverstaanbaar patois, alle gelegenheid afsneed tot het bekomen van nadere inlichtingen.

[22] Achter Hoffnungsau, verandert het karakter van het dal ten eenenmale, was het tot dus ver meer liefelyk dan trotsch, zelfs eerder iets eentonig, zoo kwamen er nu, naauwe schluchten, tusschen loodrechte, dikwijls overhangende, hemelhooge, met dennen bewasschen rotsen, "die Züge" genaamd, waar het Landwasser, zich met onstuimige vaart, tusschen doorbreekt, en een' weg baant.

De sedert korten poos aangeknoopte kennis met een Handwerksbursche uit het Badensche, die veel gereisd had, vele talen sprak, en een zeer beschaafd discours, wist te voeren was my, tot Wiesen, een alleraangenaamst gezelschap, waar onze wegen, tot mijne spijt zich scheidden.

De straatweg, sedert onlangs voltooid, gaat hier op den regter oever over, en wordt voor de veelvuldige zeer gevaarlijke sneeuw- en watervallen, beschermd, door eene reeks kleine, in de rotsen, uitgehouwen tunnels waar onophoudelyk, water, doorsijpelt of ook door gemetselde schutzgaleriën [23] op punten waar de rotswand verder terugwijkt, en die het landschap, nog wilder en eenzamer doen schynen.

Een eind verder, biedt eene vooruitspringende rotspunt, uit voorzorg, met een muurtje omgeven, een blik in den Steigtobel, een' loodregten, diep uitgespoelden afgrond, waar drie beken, met denderend geweld te zamen een' prachtigen waterval vormen, een tafereel, dat alle beschryving tartende, het toppunt vormt van de meest trotsche, wild verhevene bergnatuur.

De straatweg verlaat de beek, en slingert met groote windingen, tegen den zuidelyken wand, van de bergketen opwaarts, om na drie kwartier, een vergezigt te bieden van het meest volslagen contrast.

In heldere zonneschyn vertoont zich eene liefelyke groene vallei, met lariksen op den voorgrond, en de witte huizen van het dörpje Wiesen, op de tegenovergelegene berghelling, bekroond door vele reuzen der Alpenwereld zooals de Tinzenhorn, de Piz d'Acla en Piz S[in]t Michel, die hunne besneeuwde, drieduizend [24] meter, hooge toppen in de reine morgenlucht, fier omhoog heffen.

Sedert de voltooiing van den straatweg, die het land van Davos, in westelyke rigting met het Ryndal, en zuidelyke met de Ober Engadin verbindt, neemt het dörp Wiesen (1454 meter) belangryk in omvang toe. 't Kan reeds aanspraak maken, op vele nette huizen voor pensions, en twee groote Hotels, waarvan het eene, Bellevue geheten, volkomen, aan zynen naam, beantwoord. Uit de nette speisezaal, en daaraan grenzende logeerkamers toch, heeft men het uitzigt over het geheele dal doch in omgekeerde rigting, als ik het eenige oogenblikken te voren aanschouwde. Dezelfde bergen, "der Züge", vormen nu achtergrond, met het Landwasser en het dörp Schmitten aan de regter hand. 't Onlangs vergrootte Hotel, had reeds verscheidene logé's, alle zeer te vreden, zoowel over de

inrichting, als over de goddelijke environs, en deden de paar uur die ik er vertoefde, my welhaast, wenschen, er even zoovele dagen te mogen blyven, doch ging [25] dit niet, tenzy door opoffering van andere welligt even fraaye punten, op de verdere reis.

In drie kwartier wandelde ik over den nieuwen, langzaam dalenden weg, naar het eerstvolgend dorpje. Halverwege passeert men de steil uitgespoelde, imposante Tiefertobel, waar eene beek, regts uit de bergen, komende, zich met geweld onder naar het dal spoedt, en onmiddelyk daarna eene schutz-gallerie.

Het kerkje van Schmitten, op eene smaragd groene heuvel, is reeds van verre zichtbaar en ligt schilderachtig, door de zon beschenen, in het liefelyke dal, omringd door hooge alpenspitsen, doch is het dorpje zelf, geheel zonder beteekenis, waar ik dan ook niet langer bleef, dan noodig, tot het zoeken van een geleider naar Tilisur, om den grooten omweg der Chaussée over Alveneu, af te snyden.

Een veertienjarigen knaap, leidde mij, een zeer steil voetpad af, tusschen weiden en soms laag kreupelhout, tot onder in het dal, by de brug, over het hier reeds vry breedte [26] Landwasser, eene daling van 266 meters, welke beek, een klein eind stroomafwaarts zich met de Albula vereenigt.

De brug ligt op een zeer fraaij punt, even boven deze zamenvloeiing, aan den voet van eene steile hoogte, waar de weg, langzaam stijgend omheen slingert, en in een kwartier naar Tilisur loopt.

Met den wind rugwaarts, en in de volle zonschijn, s'middags te twaalf uur op een snikheeten dag, was dit laatste eind zeer warm, zoodat ik in 't zweet mijns aanschyns, in, het dorp kwam.

Juist by den ingang staat een groot gebouw, vroeger kennelyk een Hotel, doch nu onbewoond, en kreeg ik, by 't doorwandelen van het overigens vrij groote plaatsje de ontmoedigende overtuiging, dat behalve dit, maar twee armzalige herbergjes aanwezig waren, die in de verte zelfs, op den naam, van logement, geen aanspraak durfden maken. Alle illusiën, over een' aangenamen rusttyd, en een goed middagmaal, vervlogen als rook voor den wind, en [27] moest ik my, bongré, malgré met oudbakken brood en slechten wyn te vreden stellen.

Ik liet de grootste middaghitte voorby gaan en bleef er tot drie uur, maar bemerkte toen, dat 't er behalve slecht, ook nog peperduur was.

Tilisur ligt aan de Albula, die ik, stroomopwaarts gaande, soms dicht naast mij, en dan weder op grooter afstand steeds aan myne regterhand behield. Het dal biedt eene fraaye afwisseling van rots en boschpartijen, vooral zeer lief by Bellaluna, op een uur afstand van Tilisur. Een voormalig ijzerwerk, een' zaagmolen, door de beek in beweging gebragt en een alleen staande herberg, met enkele bijgebouwen, geven iets kalms, iets gezelligs aan dit landschap.

In de zindelyke gelagkamer, 't eenige vertrek, dat voor reizigers toegankelyk scheen, vond ik eene oude hupsche boerin, als gastvrouw, wier patois, my soms wat raadselachtig klonk, doch een gems-jager uit het [28] Domletsch thal by Thusis, vertolkte de moeiljelykste passages.

Hy was middelerwyl bezig koffy te drinken, die zulk een verleidelyken geur verspreidde dat ik op myne beurt er ook bestelde waarop voor den vreemden reiziger, het pronkservies van ouden datum, met antiek zilveren suikertang, voor den dag werd gehaald. De tafel werd gedekt met eene heldere witte servet, en verschenen toen, zonder nadere bestelling, verschillende soorten brood met boter en kaas en honing, die my, na 't mislukte diner, uitmuntend smaakten.

De hupsche gemsenjager, was, even als ik, op weg naar Bergün, en sloot ik my na bekomen verlof bij hem aan. Hy deelde my, op onze wandeling, onder vele andere gesprekken, de licht en schaduwzyden van zyn beroep mede; de gevaren die hem door sneeuw of mist, van alle zyden, op de tallooze gletschers en ijsbergen, zoo dikwijls dreigden, maar ook, hoe schoon de zon s'morgens, in de onbegrypelyk [29] reine heldere lucht, diezelfde sneeuwspitsen als vergulde, en de ijskristallen als diamanten deed flonkeren.

Hoe levendig herinnerde ik mij toen den zonnenopgang, bij de Monte Rosa, en de gevaren op myne gletscherreis naar de Neue Weisthor. De man schilderde geheel naar waarheid.

Later groeide ons gezelschap aan tot drie. Wy kwamen een' engelschen tourist achterop, die zich by ons aansloot, en in tegenstelling met zijne landgenooten, vrij goed duitsch sprak, en bovendien, een aangenaam mensch scheen, doch al onze discoursen, hoe boeiend ook, moesten wijken voor den indruk, van het omringende natuurtooneel.

Reeds van Bellaluna af, loopt de immer stijgende chaussée, met groote windingen, bergopwaarts, door een landschap, dat gedurig verhevener wordt. Ontzettende rotsen, verdringen zich, de eene, naast de

andere, sommige kaal andere met prachtig geboomte bedekt [30] totdat het glanspunt, de Bergünstein bereikt is. De weg is als eene gallery, door de loodregte rotswanden gebroken. De Albula, slechts één kort oogenblik zichtbaar, doch zooveel duidelyker te hooren, stroomt, 200 meters lager in de diepte, door de nauwe dalkloof, die eene verwarde mengeling schynt van rotsen en boomen, struikgewas, water en steenen, waarvan de overweldigenden indruk, onwillekeurig op het geheele gestel terug werkt.

Men waant zich bij de Via-Mala, en schroomt om in die huiveringwekkende diepte neder te blikken, al reikt de steenen borstwering ook tot het midden.

Blijde was ik, niet alleen te staan in die trotsche, aangrijpende eenzaamheid en toch hoe weinige minuten, waren maar noodig, om even als by de Via-Mala, plotseling, een geheel ander beeld te aanschouwen.

Eene diepe dalkom, van alle zyden door hemelhooge, sneeuwbedekte bergen naauw [31] ingesloten, opende zich, voor onze voeten. Door de avondzon vriendelyk beschenen lag het groote dorp Bergün, rustig te midden zijner frische Alpenweiden, aan den voet van de Piz d'Acla, en de Tinzenhorn, dezelfde bergen, wier spitsen, ik s'morgens by Wiesen reeds aanschouwd had.

Aan den ingang van het dorp, verliet ons de gemsenjager, en ging ik met den Engelschman naar Hotel Piz Acla, een' groot gebouw, waar wy te half zes arriveerden, en met heerlyk zacht weder, nog geruimen tyd, op het, met bloemen bedekte, balcon toefden.

Hoewel Bergün, 1889 meters, en dus ver over de 4000 voet hoog ligt, wordt het door zyne reusachtige naburen, voor veel koude beschermd, zoodat men de fraaije geraniums en fuchsias, buitenshuis durfde te laten overnachten.

Eene wandeling door het aanzienlijk[e] dorp met zijne groote, witgepleisterde, nette huizen, maakt een aangenamen indruk [32] veel prettiger dan Tilisur. Sierlyke yzeren traliën, met vergulden ornamenten voor de ramen der Rez de Chaussée, en dan de opschriften aan de huizen, en de vele uithangborden in Italiaansche taal, met het vreemde dialect der bewoners, doen merken, dat de grenzen van dat land beginnen te naderen, en toch, hoe vreemd die speling der gedachten ook moge schynen, en waartoe men eene Alpen omgeving wel het allerminst geëigend zoude wanen, ik dwaalde af, verre weg, naar het Vaderlandsche Twenthe, waar ik zoovele malen even als nu hier, de koeijen der gemeente tegen het rustig avonduur, uit de weiden, zag huiswaarts keeren, ieder zyn eigen stal, opzoekende, tot dat aan de laatste woning van de groote kudde, slechts eene enkele geit overbleef. Naast dat laatste huisje geheel aan 't eind van het dorp, lag de kerk, een protestantsch bedehuis, zoo oud en zoo vervallen, dat de enkele minuut, die ik er in verwijsde, nog de helft te veel was. De nette pastorie, met een' allerliefsten [33] bloementuin, voorwaar eene zeldzaamheid op zulk een hoog punt, boeide my veel meer, en deed mijne loftuiting, den volgenden morgen, een' bos van genoegten ontstaan, op het gelaat van myn' gids. Hij toch was tuinier by den Dominé, en in het korte reissaizoen, tevens begeleider, van touristen, voor welke dienst ik hem s'avonds in 't Hotel geëngageerd had.

Woensdag 21 July.

te zes uur, aanvaarde ik met dezen man, iemand van middelbaren leeftijd, en een' gezelligen prater, de groote wandeling over de Albula-pas. Ik was zeer te vreden, over 't goede Hotel, waar alleen, de minder vlugge bediening, eenige aanmerking, zoude hebben kunnen uitlokken.

Het weder beloofde goed te worden, al lagen de hoogere bergtoppen ook nog in nevelen gehuld, doch de zon deed die alras verdwynen, en kwamen de sneeuw- en ijsspitsen, van alle zyden, te voorschyn.

De nieuwe straatweg in 1865, voltooid, vangt achter het straks genoemde kerkje [34] aan; en loopt, in den beginne, langzaam stijgend, aan den ingang van Val Fisch voorby.

Op een half uur afstand van Bergün vormt de Albula, verscheidene fraaije watervallen, vooral bij de Alpenhutten van Naz (1745 meters) en begint dan de eigentlijke klim. Om de groote windingen der Chaussee aftekorten, bestegen wy een steil, zeer smal voetpad, naast diepe afgronden, 't welk ons, voorby de hutten van Prêda, en die van Palpirogna, en later langs een klein meertje de Palpuogna-see voerde, dat ten deele gevoed wordt, door eene beek, die hoog uit het gebergte komende, met een' fraaijen waterval nederstort.

Dit heldergroene, ondiepe meertje, levert de forellen op, voor het dicht bijgelegen groote Hotel op den Weissenstein (2030 meters), waar we te acht uur aankwamen, en eene poos uitrustten. 't Ligt aan den voet, van de genoegzaam loodregte Piz Goumel, en in de nabijheid der Albula bron, die onmiddelyk aan den weg, met dikke stralen uit den rotswand [35] ontspringt, en tegelyk een' prachtigen sluijerval

vormt, kort voor den ingang van het Teufelsthal, waar de weg, gedeeltelijk op gemetselde dammen, met groote bogen, door heen slingert.

Dit dal is als bezaaid met monsterachtige rotsblokken, door lawinen hierheen gevoerd en tusschen kale bergwanden ingesloten. Alle boomgroei heeft ten eenenmale opgehouden, het zachte groen der alpenweiden, op zulke hoogten, anders nog zoo heerlyk, ontbreekt geheel; niets als een chaos van steenen en rotsen, op moerasachtigen bodem, met groote plekken sneeuw hard als ijs, die zich tot onder onze voeten uitstrekten, en nog afkomstig van de lawinen van 't laatste voorjaar, toen de gevallen sneeuwmassa, zich zoo ontzettend had opgehoopt, dat er een tunnel moest worden doorgegraven, om in de gestremde communicatie te voorzien. Eene onbeschryfbare wildernis, geheel den naam van Teufels thal waardig. Dit duurt voort tot aan de Albulapas, op een uur afstand van den [36] Weissenstein, waar een kruis, het hoogste punt, 2313 Meters aanwijst, tusschen de spitsen van de Cresta-Mora en de Piz Uertsch, op de grenzen van de Prättigau en de Ober Engadin.

't Was er gevoelig koud, de thermometer daalde byna tot het vriespunt, waarom het kleine Hospice, dan ook duchtig dikke muren heeft, in dubbele mate noodig, omdat het s' winters bewoond blijft, ten gerieve der paardenpostery, welke op de Albula van zeer grooten omvang is, in aansluiting met de Bernina route, eene der groote slagaders van het handelsverkeer tusschen Noordelyk Italie en Graauwbunderland.

In 't afgeloopen voorjaar had op dezen weg een ongeluk plaats, dat zeer ernstige gevolgen had kunnen hebben. Door de vele sneeuw die de afgronden gevuld, en de telegraafpalen, langs den weg zelfs, bedolven had, geraakten twee voerlieden, met eene slede wijn, in de diepte. Gelukkig onbezeerd gebleven, wisten zy, na ongeloofelyke inspanning, waarbij intusschen de nacht inviel, zich naar boven te werken, en hulp te halen, om zoo mogelyk [37] het paard te redden. Na vele vergeefsche pogingen, mogt men er in slagen, met stevige touwen, het dier tegen de sneeuwhelling op te trekken, waar het langzaam uit zyne verdooving bykwam. Zelfs de wijn bleef behouden: de groote vaten hadden den val weerstand geboden en werden ze in kleine fustjes overgetapt, en daarop naar boven getorcht.

Aan de andere zijde van de pas, loopt de weg, in acht groote windingen, bergafwaarts, waarop wy, langs steile voetpaden aanmerkelyk afsneden.

Het dal blijft aanvankelyk nog bar, doch verdwijnen de groote steenen, om langzamerhand, plaats te maken, voor gras, later gevolgd door arven³, lariksen en andere boomsoorten. Enkele alpenhutten, tusschen het groen verscholen, met groote omrasterde terreinen, waar het vee gemolken wordt, brengen, het gemoed, weder tot kalmte, na die barre eenzaamheid.

De fraaije vergezigten, ontbreken mede niet, en zyn het vooral de spitsen der Piz del Vadret, [38] en Piz Languard, die de aandacht trekken, maar wordt dit alles overtroffen door den onvergelykelyk fraaijen aanblik, van bovenaf in de Ober Engadin, met zyne heerlyke, zacht groene weiden, als bezaaid met torentjes, waar de rivier de Inn tusschen doorstroomt.

Van de tallooze dorpjes zijn het voornamentlyk Madulein, Campovaste en Pont, die, op den voorgrond gelegen; het meest in 't oog vallen. Laatstgenoemde (1691 Meters) was het doel der wandeling, en kwamen wy, juist by 't losbreken van een zware regenbui te half één, in het nette Hotel Albula, waar ik van mynen gids afscheid nam.

Na behoorlyke rust, en een goed middagmaal, beide hoog' noodig, na eene klim van 924 en eene afdaling van 622 meters, ongeveer 3000 en 2000 voet, ging ik het dorpje bezien, dat aan den oever der Jun gelegen zich zeer goed voor doet.

Zoowel Ponte als al de andere plaatsjes der Ober Engadin, die ik later bezocht onderscheiden zich gunstig, van de dorpen in Duitschland [39] en vooral langs den Rijn, waar men zich, in de groote verwachting, door de schilderachtige ligging, op een afstand, gekoesterd, deerlyk teleurgesteld vindt door vreesselyke morsigheid op de straten en den haveloozen toestand, der dikwyls bouwvallige huizen, omringd van kwalyk riekende mestvaalten. Hier integendeel heerscht overal groote zindelykheid, de woningen zyn witgepleisterd, met helder groen geschilderde deuren en vensters.

Verscheidene er van, kunnen roemen op bloementuinen, in de Ober Engadin, voor al merkwaardig, door de vele zorgen, die ze aanhoudend vereischen. Graauwbunderland is, in den vollen zin des woords, een bergland; binnen zyne grenzen, liggen, de hoogst bewoonde Alpendalen van Europa, met dorpjes

3 Alpen-den.

boven de 2000 meters, en draagt het geheele land, het karakter, van eene ontzettende verhooging in massa, terwyl in tegendeel in Westelyk Zwitserland, de formatie der hoogere spitsen, tusschen zeer lage dalen meer voorkomt.

Het dal der Ober Engadin, negentien uur lang [40] ligt tusschen de hoogste bergketenen van Graaubunderland ingesloten: Noord-Westelyk, de Engadiner Alpen en Zuid-Oostelyk de Berninaketen, met hare sneeuw- en gletscherwereld.

Het klimaat, ruw als dat, van Noordelyk Zweden en Finland, laat geen akkerbouw meer toe, alleen weiden van het prachtigste groen verkwikken het gezigt, afgewisseld door de oneindige prachtige meeren. De bewoners, allen Protestanten, zyn arbeidzaam, welvarend en zeer ontwikkeld, door een goed onderwijs van staatswege, waarop gelukkig de R.C. geestelyke, geen belemmerenden, domperachtigen invloed kan uitoefenen. De meeste jongelieden, trekken in hunne jeugd naar Parijs en elders, waar ze als suikerbakkers, chocolade fabrikanten of in andere betrekkingen, geld verdienen, dat zij, op later leeftijd, in hunne geboorteplaats komen verteeren.

Myn eigen pakje dragende, ging ik te drie uur verder, het Ober Innthal, opwaarts in vijf kwartier naar Samaden.

[41] Onder weg ligt Bevers, een groot statig dorp, dat onwillekeurig, aan het dorp Fügen in Tirol herinnert, en is op vele andere punten, die overeenkomst, tusschen de Engadin, en het Zillerthal, waarin Fügen ligt, zeer opvallend, misschien wel een gevolg, van de tijdelijke landverhuizing der jongelieden, dat ontegenzeggelyk een' gunstigen invloed op de beschaving moet uitoefenen.

In ontwikkeling en nijverheid, staan ze beiden op hoogen trap, dat by de Zillerthalers, vooral verwondering wekt, omdat ze tegen de allesoverweldigende dwang der R.C. geestelykheid hebben te kampen.

Samaden (1707 Meters) is de hoofdplaats van het dal, een levendig plaatsje, op het groote kruispunt van de Engadin en de Berninaroute. Men vindt er eene keur van nette villas en goede winkels, vele Hotels van den eersten rang, met cafés aan de Rez-de-Chaussée, en een enorm postambt, waar in het reis seizoen, by het zamen treffen der groote posten, het hoofd middel van vervoer [42] daar te lande, eene ongelooflyke drukte heerscht.

Dewyl ik plan gevormd had, mijne wandeling nog uittestrekken tot Pontrésina, eene distantie van hoogstens, ander half uur, behoefde ik geene keuze te doen, tusschen de verschillende hotels, maar een glas Veltliner, de uitmuntende wijnsoort, die hier algemeen gedronken wordt, zoude, dacht my, eene welkomme verkwikking zyn, en nieuwe kracht schenken, voor de verdere tour waarom ik eenige oogenblikken in 't Café van 't hotel des Alpes, aan de andere zijde van 't plaatsje, binnentrad.

Niet ver van Samaden, had ik onder weg voor een kort oogenblik, de Piz Bernina mogen aanschouwen, maar wenschte ik die nogmaals, en liefst wat beter te zien. Een heuvel dicht in de nabijheid, schonk daarvoor de beste gelegenheid, en was het panorama, 't welk mij daar beidde, onbeschrijfbaar trotsch.

De hoogste spits, omringd door de geheele uitgestrektheid der Berninaketen, met [43] hare tallooze ijs- en sneeuwvelden, en nog zoovele andere bergen, van allerlei gedaante en kleur, met de donkere dennen tegen de voorgrond, waar zich de Inn, als een zilveren lint, doorheen kronkelt, boden een aanblik, zoo verheven prachtig, dat ik als roerloos bleef stilstaan.

De avondzon, tusschen eene ophooping van wolken, doorbrekende, bescheen dit heerlyk landschap, en wierp gulden stralen op de verwijderde sneeuw velden, die ik door de buitengewone helderheid der atmosfeer, met behulp van myn kijker, tot in de geringste bijzonderheden, in al hare vormen kon onderscheiden, totdat plotseling de scherpe afrondingen verdwenen.

Ik zag achter om, en bemerkte, boven de Engadiner Alpen, eene dikke zwarte lucht in aantocht, waaruit het zoo vreeslyk begon te regenen, dat ik in allerijl moest terug loopen en besluiten om te Samaden te overnachten. Ik liet mij in 't hotel des Alpes, waarvan ik tot nu toe, alleen het [44] koffyhuys bezocht, eene kamer wijzen met uitzigt op de Bernina, doch zonder eenig succes, de ruwste omtrekken der bergen, waren niet eens meer zichtbaar. Tot tweemalen, beproefde ik, om tusschen de zwaardere buijen, door, het stadje nog eens rond te loopen, maar even zoo dikwyls werd ik door den regen teruggejaagd, totdat een goed souper, aan dezen toestand van verveling gelukkig, een einde maakte.

Onder het vrij talryke gezelschap, trof ik de familie Ribbius Pelletier uit Utrecht waarmede ik eene aangename kennismaking aanknoopte.

Donderdag 22 July.

In de luttele hoop op mooi weder, vond ik my s'morgens, helaas te leurgesteld, 't regende aanhoudend. Myne landgenooten uit Utrecht, in even moedeloze stemming als ikzelf, vertrokken naar de Albula, na my verzekerd te hebben, dat ze, gedurende een verblyf van vyf weken te S[ank]t Moritz, slechts twee volkomen prachtige dagen hadden mogen genieten.

[45] Ik wachtte nog tot 9 uur, op hoop van beterschap, doch te vergeefs, en volgde toen hun voorbeeld, maar in tegenovergestelde rigting. Per "einspänner" liet ik my naar Pontrésina brengen, maar kon van 't landschap, niets hoegenaamd, onderscheiden. 't Was mat en kleurloos, loodzwaar van toon, de lucht guur en de bergen onzichtbaar. Na een half uur rijdens, stapte ik af, aan 't hotel Post of Krone by Gredig, waar zoovele touristen logeerden, dat ik, in de tweede, nog niet geheel voltooide dépendance, kamer N° 87 kreeg, een lief vertrekje, maar natuurlijk boven in huis.

Het Hotel is fraay, en met al de comforts van den tegenwoordigen tyd ingericht. Behalve ruime corridors, met cocosmatten belegd, en gemeubeld met tafels en stoelen, vindt men er een élégant dames-salon, een café en verder biljard- en restauratie zalen, en vooral, eene rijk versierde, alom beroemde eetzaal, waar bovenin eene loge of gallerij is aan gebragt voor orchest.

De talloze ramen bieden, naar men mij [46] verzekert, de fraaijste uitzigten, dat ik op goed trouwen aanneem, want ik zie niets als regen en nevel. Gelukkig dat drie lange, reeds geheel gedekte tafels weldra het diner aankondigen.

Ik ging nu eerst myne koffer, die ik te Rorschach vooruit zond, weder in ontvangst nemen, aan 't Postambt regt tegenover 't hotel, en vond tegelyk een' welkomme brief van huis.

De plaatsing der gasten, aan de table d'hôte was zooveel mogelyk, naar de nationaliteit geregeld. De Engelschen, verreweg, het talrykst vertegenwoordigd zaten aan de middentafel, de Duitschers regts, en de overige aanwezenden links, zoodat ik tegen mij over eenige Zweedsche heeren, en naast my, de familie Beels van Heemstede uit Amsterdam vond zitten.

Het diner was uitmuntend, terwyl bij het eenvoudiger, maar eveneens goede souper steeds, dezelfde plaatsing, behouden bleef.

Eerst te half zeven, hield het op met regenen, [47] doch bleef ik den geheelen namiddag evenwel niet te huis zitten. Gewapend met de parapluie, wandelde ik het dorp door, of beter gezegd, de beide dorpjes, daar Pontrésina, uit twee, geheel afgescheiden gedeelten bestaat. Unter en Ober Pontrésina op vijf minuten afstand van elkaar.

In 't eerste vindt men al de hotels en pensions, 't is dus het vreemdelingenkwartier, by uitnemendheid; terwijl het meer bedrijvig deel der bevolking het andere dorp bewoont en behooren de gidsen daar ook te huis.

Ofschoon de hoogte op 1803 meters, boven de zee zeer aanmerkelyk mag heeten, en de temperatuur daardoor zeer koud is, zag ik nog vele tuinen met fraaije bloemen, vooral zeer groote viooltjes, die door ééne koude nacht, zelfs midden in den zomer, geheel verloren kunnen gaan.

Trotsch den regen, bemerkte ik weldra, dat de ligging onovertroffen fraay moet zyn, 't welk ik later by helder weder, volkomen bevestigd zag. Men denke zich, een lang smal dal, met de Piz Vadret en Piz Languard [48] ten noorden, tegen wier onderste berghellingen het dorp leunt, met uitzigt zuidwaarts op de ontzettende sneeuwbedekte hoofdgroep der Berninaketen, die regt tegenover Pontrésina eene opening vormt, het Rosegthal, weinig meer dan eene kloof, aan wier einde de prachtige Roseggletscher, volkomen duidelyk zichtbaar nederdaalt.

De beek die uit dit dwarsdal komt, vloeit in de Berninabeek, aan den voet van het dorp misschien een honderd voet lager, waar eene boogbrug naar de Schluchtpromenade aan den linkeroever voert. Deze nieuw aangelegde wandelpaden, onder heerlyk hoog geboomte strekken zich, een heel eind stroomopwaarts langs de Bernina uit, welke hier, hare wateren met donderend geweld, tusschen de naauwste rotsen, voortstuwt, vele stroomwellen en kleine draaikolken vormt, terwyl een' fraaijen waterval van den tegenovergelegen oever, er in neder daalt. Inderdaad eene Via-Mala in miniatuur. Jammer, dat het weder zoo weinig uitlokkend, de grond vochtig en de lucht dermate koud was, dat de adem zelfs [49] zichtbaar werd. Na het souper, was aan de gasten, eene aangename verrassing bereid, eene altzangeres, en een mandoline-speler in tijroolsch kostuum, gaven bewijzen van hunne talenten, die verre boven het middelmatige waren, 't geen een zeer opwekkend slot aan een langwijligen, regenachtigen dag maakte.

De aanblik boven van de gallery, door de groote rykversierde eetzaal, met hare talryke lichtkroonen,

vele gasten, en lange gedekte tafels deed op eigenaardige wijze, aan eene tooververtelling denken.

Vrydag 23 July

Helaas! hetzelfde slechte weder, dat onverbiddelyk alle plannen in duigen wierp, wist van geen ophouden, en toch, trotsch de vele modder, waagde ik het, de Bernina-Schlucht, als het digst in de buurt, nogmaals te bezoeken, waar reeds meer lotgenooten in het ongeluk, onder de druipende boomen rond dwaalden, totdat te half tien de hevige stortregens, hieraan voorgoed een einde maakten. Nu zoude men, een honderdtal logés, in één en hetzelfde hotel [50] vereenigd, genoegzaam in staat gewaand hebben, elkaar afleiding te schenken, maar het tegendeel was waar. Men verveelde zich zelve, en een ander. Lectuur, correspondentie en het biljard wilden niet baten.

Zelfs spiritualiën, voor velen een panacée hadden hunne aantrekkingskracht verloren.

In navolging van anderen, probeerde ik het met een glaasje Iva, eene zoetachtig-bittere likeur, die in de Ober Engadin, inheemsch is, en veel naam heeft, doch de eigenaardige geur van rozenolie, deed aan eene toilettafel denken.

By beurten ging ieder de barometer raadplegen, om even dikwyls teleurgesteld terug te komen.

Een bezoek aan de enkele, bij uitstek slecht gesorteerde winkeltjes, was al even weinig opwekkend, als de droevige discoursen aan de table d'hôte, uitsluitend var[i]atiën op hetzelfde thema van het wêr, totdat eindelyk tusschen de buien in, de nevelen, een oogenblik opklaarden.

Welk eene verandering had er plaats gegrepen!

[51] Al de lagere bergen, lagen diep onder de sneeuw bedolven; volkomen een winterlandschap, met eene temperatuur om van te rillen. By de oningewyden, zonk hierdoor de moed, ten eenenmale, in de schoenen, doch volgens opinie der gidsen, die al even ter nedergedrukt overal rond dwaalden, was dit juist, een voorteken van beterschap.

De bovenlagen der lucht, waren kouder; de barometer begon tot beterschap te neigen, en te 6 uur, dreven de wolken, als door een tooverslag uiteen. Het geheele landschap met zyne talloze ys- en sneeuwvelden en gletschers werd door een prachtige zonneshyn als met een gouden gloed overtoegen. De grootte en de majesteit der Alpenwereld lichtte ons van alle zijden tegen: de hoogste en meest verwijderde bergspitsen waren volkomen duidelyk.

Geheel verstomd, stond ieder, dit onvergelykelyk majestueus tooneel gade te slaan, om het in al zyne onderdeelen te genieten. De verloren moed herleefde geheel: aan tafel werden talloze plannen gevormd voor [52] den volgenden dag, en oefende deze magtige om keer, zulk een' grooten invloed uit op de Engelsche jonge dames en heeren, dat ze, na 't souper, in de eetzaal, verscheidene gecostumeerde operettes, en tableaux-vivant uitvoerden, waarvan sommigen zeer verdienstelyk, vooral de geschiedenis van Blaauwbaard, met de hoofden zijner zes of zeven vermoorde vrouwen.

Zaturdag 24 July.

Heerlyk fraaij weder, begroette den nieuwen dag en [er] heerschte al vroeg, eene ongewone drukte in 't Hotel.

Gitsen, rijpaarden. muilezels en rijtuigen kwamen van alle zijden opdagen. De vestibule en corridors, wemelden van logés, die zich haastig gereed maakten, en staande voets in het caffè ontbeten, omdat de eetzaal na de feestelykheid van den vorigen avond, nog onopgeredderd was.

Talryke pakken met mondvoorraad en wijn, door de zorg van den hotelhouder in gereedheid gebragt, lagen te wachten, op hen, die grootere tochten hadden beraamd.

[53] Myn führer, Passini genaamd, was mede prompt op tyd en wandelden wy, met opgewekte stemming in de frische morgenlucht, het Rosegthal in, de straatweg langs, die zich twee uur ver daarin uitstrekt, tot aan het punt, waar de moränen of gletscherwallen een aanvang nemen.

Het dal, zeer naauw ingesloten tusschen Piz-Chalchang links, en Piz Rosatsch en Piz-Sürlej regts, is schilderachtig met zwaar houtgewas bedekt, hoofdzakelyk arven en dennen waar de Rosegbeek met onstuimig geweld tusschen door-dringt, terwyl de berghellingen nog geheel wit, door de sneeuw, van den vorigen dag, die zich vereenigde met de eeuwige sneeuw op de hoogere spitsen, prachtvol in de heldere morgenzon schitterden.

Halverwege bij Alp-Prüma treedt de weg van den linker- op den regter oever waar men op de brug, een' fraaijen terugblik op Pontrésina, en op den ingang van het dal heeft, om later, achter Alp-Seguenda, weder op den linker oever terugtekeeren.

Het landschap verliest gaandeweg zijn [54] karakter van liefelykheid. De boomgroei verdwijnt; kale bergen, ten deele met sneeuw bedekt verrijzen van alle zijden; de beek zich niet meer aan eene

bepaalde bedding storende, stroomt in het wilde tusschen de steenmassas der moränen en bedekt bijna de geheele breedte van het dal, welks einde weldra nadert.

In eene kleine herberg, met den wijdschen titel van Restaurant du Glacier du Roseg, heeft men een' prachtvollen aanblik op den ontzettenden ijsstroom in de verte.

Na eene korte rust, vervolgden wy, onze wandeling, nu niet meer, over den gemakkelijken straatweg, die opgehouden heeft, maar over een zeer vermoeijend voetpad, van den eenen grooten steen op den anderen, een uur ver, tot aan het punt, waar de beek met groot geweld uit de gletscherpoort te voorschyn treedt.

De magtige steenbrokken der moränen, huishoog opgestapeld, waren als verglaasd, door eene dikke ijskorst, over wier spiegelgladde sterke, afrondingen wy steil opwaarts klouterden, zoodat ik, trotsch alpenstok en [55] voetijzers, vele malen de steunende hand van Passini behoefde, om niet uit te glijden, totdat wy eindelyk den gletscher bereikten, waarvan de schuinsche ijsvlakte, nog bedekt met eene dunne sneeuwlaag, minder aanleiding gaf tot vallen.

Wij lieten de gevaarlyke spleten ter zijde liggen, zoodat het, aanvankelyk veel gemakkelijker ging, dat evenwel niet van langen duur was, want hoe hooger wij kwamen, hoe lastiger de formaties van het ijs werd[en], het best te vergelijken, met eene sterk bewogen zee, wier korten drie à vier voet hoogen golfslag plotseling verstijfd is, en die wij in schuinsche rigting hadden te passeren, zoodat onophoudelyk van de eene golf, op de andere moest worden overgestapt, meer vermoeijend dan gevaarlijk. Ware ik in de tusschen geulen, uitgegleden, dat gelukkig niet plaats vond, dan zoude ik dit, op zijn ergst, met natte voeten hebben moeten bekoopen.

Eene lange, negen honderd voet hooge rotsmassa, de Agagliouls genaamd, als een eiland te midden van al de ijsbergen en gletschers [56] gelegen, was het doel onzer tocht.

Na een uur klimmens hadden wy die bereikt en bevonden ons sedert eene poos op de Vadret da Tschierva of Tscherva-gletscher, die beneden de Agagliouls met de Roseggletscher te zamen vloeit, om in één breeden stroom, naar het, hier niet meer zichtbare dal aftezakken.

Het imposante panorama dat zich hier voor onze oogen ontvouwde, was ontzettend, en is niet naar eisch te beschrijven.

Zuidelyk, onmiddelyk achter ons, verhief zich de Piz-Bernina, 4052 meters, de hoogste top der geheele keten. Oostelyk de Piz-Morteratsch en Piz-Tschierva, maar weinig minder hoog; aan de andere zijde de Roseg en noordelyk de Corvatsch, alle van den voet tot den top, van het verblindenste wit, waarop de heldere morgenzon, zijne stralen deed schitteren, en daar tusschen even witte gletschers, met den geheel sneeuwvrigen Agagliouls, die door zijne graauwachtige zwarte kleur, een verbazend scherp contrast vormde.

Alle teeken van leven had schijnbaar opge[57]houden. De natuur schèèn als in een lijkkleed gehuld; noch menschen, noch dieren lieten zich heinde of verre bespeuren.

De meest volslagen eenzaamheid, omringde ons van alle zijden; zoo mogelijk nog indrukwekkender, door het naauwelyks hoorbare wegdropelen, der smeltende sneeuw.

Het bestijgen der Agagliouls, was mede in mijn plan opgenomen, maar kwam ik al spoedig tot de overtuiging, dat het een nutteloos werk zoude zijn, want hoewel eenige honderden meters, boven den gletscher verheven, was het hoogteverschil in vergelijking, van de omringende bergreizen, zoo luttel, dat het panorama weinig uitgebreider zoude zijn, althans niet in vergelijking, van de ontzettende bezwaarlyke klim, op handen en voeten, door het afrollend steenpuin van den zeer steilen bergwand, waarom ik besloot, daarvan af te zien, en werd een paar dagen later mijne veronderstelling geheel bevestigd, door twee jongelieden, die hunne groote inspanning met gekwetste [58] handen, en gescheurde kleederen, hadden moeten bekoopen, zonder tot eenig resultaat gekomen te zyn.

Wij aanvaarden dus de terugtocht, voordat de dunne sneeuwlaag op de gletschers door de middagzon geheel zoude wegdooijen, en kwamen te één uur, weder in de restauratie, na een oogenblik rustens onderweg, in eene steenhut, welke overdag tot schuilplaats strekt, voor een' wachter aan den ingang eener ijsgrot. Ware mij een dergelyk gewelf in de Rhône-gletscher onbekend geweest, dan zoude ik zijne uitnoodiging tot de bezigtiging, ongetwyfeld hebben aangenomen, doch had ik nu integendeel, meer behoefte aan iets verwarmends, waarvoor evenzeer gelegenheid bestond.

Behalve de betrekking van oppasser toch, vertapte de man een glaasje Iva, en hield er nog bovendien, een vreemdelingenboek op na. In de restauratie was intusschen, eene groote levendigheid ontstaan, minstens 20 à 30 rijtuig, stonden uitgespannen, waarvan de touristen heinde en verre rondwan-

delden. [59] Onder deze trof ik verscheidene bekenden uit Pontresina. Ook zaten velen te dineren à la carte, hetwelk zoo verleidelijk was, na de groote inspanning van den morgen, dat ik dit voorbeeld volgde, en bleek de tafel uitmuntend, hoe klein de restauratie ook schijnen mogt.

De terugwandeling naar Pontresina, later op den namiddag, verschaftte mij op nieuw een overheerlyk genot, door het warme zomerweder was de sneeuw op de lagere bergen, geheel gedoooid, en zoude men zich, niet zoo hoog in de Alpen hebben gewaand, ware het niet dat de ijsspitsen, boven de boomen, hieraan telkens herinnerden.

Na al de genietingen, die de schoone natuur zoo vele er bood, was tot afwisseling een kunstgenot, mede niet onaangenaam.

S'avonds toch, werden we in 't hotel verrast door een gezelschap Tiroler zangers en zangeressen, die de groote zaal van hunne welluidende liederen, en van hun nationaal jodelen deden weergalmen. Inderdaad eene prijzenswaardige méthode, van den hotelhouder, om [60] zyne gasten, aangenaam bezig te houden.

Zondag 25 July.

Midden in den nacht, ontwaakte ik, misschien wel uit vrees van verslapen; ik stond op, om naar 't weer te zien, en frappeerde mij eene aller prachtigste maanschyn, die de ijsspitsen en den Rosegletscher, in een blaauwachtig wit licht hulden, geheel verschillend van het warme zonlicht op den vorigen dag, en daarmede een scherp contrast maakte.

Om 4 uur op nieuw opstaande, ging ik een uur later reeds met myn' gids de Piz Languard beklimmen. 't Vroor sterk, alles was geheel wit en de temperatuur fyn koud, dat by het klimmen goed te stade kwam, want onmiddelyk achter Ober Pontresina loopt het voetpad steil opwaarts:

het eerste derde part van den weg, met scherpe wendingen, door larix- en dennenbosschen waaronder vele alpenroozen groeijen en zonder eenige uitzigten.

Bij eene Bergamasker hut, de hoogste woning tegen den berg, nemen de boomen een einde, [61] en loopt het pad, over weiden, wat minder steil, door het barre Languarddal tot aan den voet van den kegel.

Tot hier kan de berg met paarden bestegen worden, en is een klein, eenigzints vlak terrein met vele enorme steenblokken, als vast rustpunt aangenomen, voor alle touristen, zoo te voet als te paard: een echt rendez-vous van alle natiën, waar de mede genomen proviand, reeds met graagte word aangesproken.

Het nu volgend derdepart van den berg is de eigenlyke kegel, geheel spits toeloopende, en schijnbaar niet te bestijgen.

Een smal paadje, hoogstens anderhalve voet breed, slingert zeer steil er tegen op, met diepe afgronden regts, en den bergwand aan de linkerzijde; het bestaat uit meer of minder losliggende steenen, volkomen eene trap, doch zoo ontzettend vermoeijend, dat ik, by iedere vier of vyf steenen, moest rusten, waar de ijle lucht, ongetwijfeld veel toe bijdroeg, want halverwege, was het mij onmogelyk verder te gaan; myne ademhaling [62] werd geheel belemmerd, op eene hoogte van circa 2800 meters, of ongeveer 9000 voet, terwyl ik by mijne vorige reis, zonder bezwaar op de Neue Weisthor, 3612 meters bereikte, en de top van den Piz-Languard, maar 3266 meters haalt.

Op het Rendez-vous teruggekomen, trof ik verscheiden touristen, die dezelfde te leurstelling met mij ondervonden, maar ook anderen, die den top bereikt hadden, doch niet veel meer voldaan waren, om dat de horizont, aan de oostzijde bewolkt, en het uitzigt op de Bernina keten, westelyk, even goed aan den voet als op den top van de kegel te zien was.

Myne enorme klim, was dus niet geheel vruchteloos, en stelde ik mij te vreden, met het onovertroffen prachtige uitzigt op die groote ijsketen, met hare tallooze gletschers en sneeuwvelden, afgewisseld door kale rotsen, diepe kloven, en smaragd groene alpenweiden in de diepte.

Te elf uur kwam ik zeer moede en warm te huis, in eene weinig opgewekte stemming [63] als réactie van mijne half mislukte tocht, 't welk niet verbeterde bij 't vernemen van een zeer treffend ongeluk.

Bij ons vertrek s'morgens, werd mij door drie handwerksgezellen uit Samaden, vergunning gevraagd, om onder geleide van mijnen gids den Piz Languard te mogen bezoeken. Zy klommen echter veel sneller dan wij en geraakten ze ons, bij de Bergamaskerhut vooruit en daarna spoedig uit het gezigt.

Na hun terugkeer van de top, kozen twee van hen, tengevolge eener weddenschap, een' anderen weg, die zeer steil en glibberig was, en hun ten verderve leidde. Van eene groote hoogte, stortte de een af, en was onmiddelyk verpletterd.

Te zeer vermoeid, om s'namiddags weder eene tour van eenig belang te ondernemen, maakte ik eene wandeling achter Ober-Pontrésina, de straatweg, naar de Bernina pas opwaarts, tot by een fraaijen waterval, die boven van den Piz-Languard komende, een' schilderachtige water[64]molen in beweging brengt. Hier was het punt, waar onze ongelukkige tochtgenoot, die s'morgens zoo blijmoedig met ons opklom, zijn jeugdig leven eindigde. De loodregte steilte, was van onder af, geheel zichtbaar. Voor zyn' metgezel, die hem zag vallen, zonder hulp te kunnen verleen, moet de toestand allervreeselijkst geweest zijn, en zal hy zich ongetwyfeld, by later nadenken, dikwyls beklagen, de goede leiding van mijnen gids ontloopen te zyn.

Myn plan om nog tot de Morteratschgletscher verder te wandelen, werd door regen verhinderd, en zag ik mij genoodzaakt, in een zeer zwaarmoedige stemming terug te keeren en werd mijne hoop, om eenige afleiding te vinden in goede muziek na het souper geheel te leurgesteld.

De vele Engelschen toch, met hunne strenge godsdienst begrippen, zouden dit als eene ontheiliging van den zondag hebben beschouwd, en vereenigden ze zich liever, in het dames-salon, tot het zingen van stichtelijke liederen, dat boven alle beschrijving vervelend was.

[65] *Maandag 26 Julij* liet zich s'morgens de lucht, zeer twijfelachtig aanzien, maar vol vertrouwen op de goede weerkennis van mijn' gids, besloot ik de wandeling naar de Bernina pas te ondernemen.

Te half zes gingen wij op weg, en passeerden eerst, dezelfde waterval achter Ober-Pontrésina, waar mij door Passini vele kleine bijzonderheden van de ontzettende catastrofe werden medegedeeld, totdat langzamerhand, het boeiende landschap eene andere en blijmoediger wending aan mijne gedachten gaf. Al spoedig kwamen wy by de Vadret-dà-Morteratsch, die in een ontzettend breeden langen stroom nederdaalt. De straatweg begint hier sterk te stijgen zoodat wij door de groote keeren of wendingen telkens op hooger standpunt, dit grootsche panorama, in al zijne pracht, konden bewonderen. Deze gletscher veel grooter en imposanter, dan die van den Roseg, wordt als de fraaijste van de geheele groep beschouwd, vooral omdat de omgeving, zoo schilderachtig en aan den voet zelfs liefelyk is.

[66] Tusschen Piz-Chalchang en Mont Pers ingesloten zakt hij met zijne ontzettende moränen dalwaarts, waar te midden van een boschrijk landschap, uit een groot ijsgewelf, de beek te voorschyn treedt, met de verblindend witte spitsen der Palü, van de Bernina, Morteratsch en Tschierva, op den achtergrond, ten hemel rijzende.

De straatweg is mede omzoomd van houtgewas, dat by de langzaam, doorbrekende zonschyn, prachtige lichteffecten vormde. Wat verder op, heeft de Berninabeek verscheidene fraaije watervallen, doch wordt het dal zelf, van lieverlede eentoniger door het ophouden der boomgroei.

Alleen de Bernina-haüser, een klein onbeteekenend gehucht, geeft eenige afwisseling totdat 20 minuten vóór de pashoogte 't karakter van het landschap op nieuw verandert en prachtig verheven wordt by de nadering van den Cambréna-gletscher, die wat trotschheid betreft, by de Morteratsch maar zeer weinig behoeft onder te doen, doch die de liefelykheid der bosch partijen aan 'zynen voet mist.

[67] Hier integendeel bevinden zich drie meeren. Het eerste, de Lago Minore, dat zeer klein is, daarop de Lago Néro, wat grooter en eindelijk, de drie kwart uur lange Lago Bianco, of zwarte en witte meeren, die de naam ontleenen aan het zeer opvallend kleur verschil.

Het eerste is bron- en het andere gletscherwater, en zijn ze door eene zeer smalle, lagen dam gescheiden. De Lago Néro vloeit noordelyk af, naar de Inn, om zich later, met den Donau vereenigd, in de zwarte zee te storten, terwyl de andere zuidwaarts naar de Adda, en met deze, door het meer van Como naar de Middellandsche zee stroomt.

By hoogen waterstand, of hevige stormen, vliegen de golven soms over den lagen dam heen, om dan als bij vergissing, in omgekeerde rigting, den weg naar zee te zoeken, doch is van begin November, tot midden Juny, de oppervlakte van alle drie met eene dikke ijskorst bedekt.

De straatweg, in 1863 voltooid, slingert met groote bogten, hoog boven de oevers, en biedt [68] de meest afwisselende gezigten op dit onvergelykelyk trotsche landschap, met den gletscher tusschen de kale, loodregte rotswanden, en de drie meeren, met het Bernina-hotel in de verte.

Om half negen arriveerden wy daar en hadden de geheele distantie in den korten tijd, van drie uur afgelegd.

Het Ospizio-Bernina met het opschrift "Dieu et Patrie", onmiddelyk vóór de pashoogte op 2334 meters of 7800 voet gelegen, is een enorm gebouw, met ruime stallingen, groote eetzaal, vele logeer-kamers en leeszaal, waar eene keur van couranten en illustraties voorhanden is.

De temperatuur was er zeer gevoelig koud, zelfs op onze wandeling, met eene styging van 531 meters, was ik ter naauwernood warm geworden, zoodat het stoken der groote kagchels, niet als geheel overvloedige weelde kon beschouwd worden.

Na een stevig ontbijt, en eene poos rustens, gingen we om half tien, Alp-Grüm bezoeken.

Het vierde meer, de kleine Lago della Croce, [69] op zijde van 't hotel lieten wy achter ons, en sloegen regts van den straatweg een smal pad in, langs de oevers van de Lago Bianco die aan het einde smal uitloopt en weder in een ander meer, de Lago di Campaccio afvloeit.

Over eene soort drijvende brug, zonder leuning en kwamen wy aan de overzijde, en hielden toen het Campaccio meer, immer links totdat ontzettende rotsmassas dit afsluiten, waar het water, door eene naauwe spleet zich een' uitweg baant, en van eene aanmerkelyke hoogte nederstort. Deze prachtige waterval der Cavagliasco, omlijst door werkelijke berggevaarten, zoude, voor zich alleen, de geringe moeite, der weinig stijgende en buiten dat fraaije wandeling reeds dubbel beloonen, doch wordt die door het uitzigt op Alm Grüm oneindig ver overtroffen.

In een uur tyds hadden wij die Alp, een vooruitspringende halfgrond, steil aflopend bergplateau bereikt, waar eene kleine, nog niet geheel voltooid restaurant, gelegenheid schenkt, om te rusten. [70] Het panorama dat men hier geniet is volkomen betooverend.

De trotsche Hoog alpen natuur, paart zich in hare meest verhevene grootheid, aan eene ondenkbare liefelijkheid.

Aan de linker zyde stort de groote waterval neder, als aanvang van het Boven-Cavagliascodal: een ware chaos van op een gestapelde achter en naast elkaar, zich verdringende rotsgevaarten, kaal als alleen, granietwanden kunnen zijn, wier besneeuwde spitsen, zich ten hemel heffen.

Op den voorgrond in de diepte, ligt den glinsterende spiegel der Lago Poschiavo, omringd van vele kleine dorpjes, te midden van smaragdgroene weiden, weelderige akkers en het donkergekleurde loof der boomen.

Het dorpje Poschiavo zelf, blijft achter eene hooge rotsparly verscholen, maar de beek, nog onstuimig, door den grooten, zoo pas gemaakten, val, vliegt het meer tegemoet, om er aan de overzijde kalm weder, uit te stroomen, een zilveren lint [71] gelijk, waarvan de kronkelingen in het ver verschiet, in een smelten, met de blaauw getinte bergen op Italie's bodem, achter Tirano in de Valtellina.

Aan de rechterkant, wordt dit panorama afgesloten, door den majestueuzen Palü-Gletscher, wiens steilen en breeden IJstroom, door Alp-Grüm, in zijne vaart beteugeld, zacht in het dal ter zijde afzakt en zijn water met dat der Cavagliasco vereenigt.

En wanneer men zich dit alles denkt, omringd door hooge bergen, van alle mogelijke vormen en kleurschakeringen, met en zonder boomen, overweld door eenen blaauwen Italiaanschen hemel met de heerlijkste zonschijn, dan voorwaar biedt het een harmonisch geheel, van al wat de natuur schoons te aanschouwen geeft.

Op onze terugwandeling, geleidde Passini mij, tot afwisseling, over eenige hoogten rugwaarts van Alp Grüm, die nog ruimer uitzigten op de Palü-gletscher boden dan het eerste punt. Deze heuvels waren [72] bedekt, met een zacht fijn Alpengras waartusschen enkele miniatuur meentjes lagen, weinig grooter dan een vijver, tot dat we, op hetzelfde voetpad teruggekomen, aldaar het Hospice weder bereikten.

Hier was het in dien tusschentijd regt levendig geworden; talryke rijtuigen hadden touristen van alle zijden aangevoerd, waarop men geheel voorbereid scheen, want het diner was uitmuntend.

Myn plan om s'middags per post terug te keeren, en dan volgenden morgen voor goed te vertrekken maakte het noodzakelyk, om hier van Passini afscheid te nemen.

Ik had een uitmuntenden gids in hem getroffen, en bovendien een aangenaam onderhoudend mensch. Hij was geboortig uit het dorpje Bondo in de Val Bregaglia of Bergel, zoodat het Italiaansch, zyne moederspraak was, ofschoon hy door zyn lang verblyf, in de Engadin, zeer goed duitsch sprak. Met leedwezen moest ik my hier van hem scheiden.

[73] Na het eten, bezocht ik het hoogste punt der pas, eenige honderden schreden voorbij 't hotel en wandelde verder wat rond. De lucht was echter zoo fijn koud, dat myn sjaal geregeld dienst moest doen. Eindelyk te half zes, wel anderhalf uur, over den tyd, kwam de post van Tirano opdagen, die mij, in ruim een uur rijdens, weder te Pontresina bragt.

De logés waren allen even opgewekt, door den fraaijen dag en de heerlyke uitstapjes, en heerschte er dan ook, een regt vrolijken toon, op het bal, dat na 't souper in de eetzaal plaats vond, hoewel velen met my instemden, dat bals en groote bergtoeren, op één en den zelfden dag weinig te zamen passen.

De zaal prêteerde zich er uitstekend voor.

Dingsdag 27 july.

En nu moest ik dan Pontrésina vaarwel zeggen. Het heerlyk Pontresina, dat mij zoovele genotvolle oogenblikken schonk.

Onvergetelyk zal het mij blyven, door de onbeschryfbaar trotsche, en toch zoo schilderachtige liefelyke ligging.

[74] Te tien uur vertrok ik naar Samaden, op de banquette van de post, een hooge bank achter aan het rijtuig, die het uitzigt over de kap geheel vrijlaat, en verder per bijwagen, naar S[ank]t Moritz. Fraaij weder stelde my dubbel schadeloos, voor den regen van Donderdag te voren, die alle uitzigten had afgesloten.

Even voor het bereiken, van de S[ank]t Moritzer See de eerste van het zoo zeer geprezen meeren-gebiet, begint de weg nog al belangryk te stijgen, en heeft men, uit een lariksbosch, een uitstekend vergezigt, de geheele Ober-Engadin afwaarts tot aan Zuos.

S[ank]t Mortiz, op 1856 meters, is het hoogste dorp van dit lange fraaije dal, en overtreft dit Pontrésina met 53 en de Malojapas nog met 45 meters.

De ligging, tegen de onderste helling, der Graauwbünder Alpen, met de groene Moritzer See, aan den voet, en het beroemde bad, aan den anderen oever, door hooge ijs- en sneeuwtoppen ingesloten is wonder fraay. Het dorpje zelf, met een' zeer scheven kerktoeren, heeft een levendig vertier [75] door de nabijheid der badplaats, waardoor eene reeks van hotels en pensions, allerwege, met den dag verrijzen, vooral aan den oever van het meer, welke door de meestal élégante bouworde een zeer goed effect maken.

De straten zyn echter smal, en beteekent het plaatsje niet veel, dat tot een lang verblyf zoude kunnen uitlokken. Eene fraaije waterval onmiddelyk achter het dorp, is bezienswaardig.

Na de vrij goede table d'hôte, in het sombere Posthotel aan de markt, vervolgde ik mijne reis, doch nu weder te voet, en zonder gids, omdat ik den straatweg slechts te volgen had, die langs den oever, in twintig minuten naar S[ank]t Moritz-bad voert, waarvan de alom beroemde bronnen reeds in 't jaar 1839 bekend waren, en heeft die inrichting, zedert het toenemend bereizen der Engadin, in de laatste tijden, eene ongekende vlucht genomen.

Het enorme Kurhaus dat aan 250 personen onderkomen kan verschaffen, met zijne nevengebouwen, en op ruime schaal aangelegde, sierlijke tuinen, is sedert 1835 geopend, doch wordt [76] nu geheel overschaduwde, door talryke hotels, grooter dan paleizen, die het van alle zijden, omringen. De aanblik is imposant doch het eigenaardig karakter, aan alle badplaatsen eigen, heerscht ook hier in zeer sterke mate.

Eene onbeschrijfbare deftigheid, gepaard aan eene plechtstatige stilte, geeft iets mélancholieks, iets gedruks, dat ik hoe eer, hoe liever vaarwel zeide, om weder in de vrije en hier zoo prachtige natuur te kunnen genieten.

Van S[ank]t Moritz loopen twee straatwegen, de oude, en eene nieuwe naar Campfèr. De eerste, hoog langs de noordelyke berghelling, en de andere, de zomerweg, onder door het dal, langs het Kurhaus, en verder langs den oever van de zeer onstuimige Inn.

Eene overdekte brug voert aan de linker zijde en bereikt men onder heerlyk geboomte in een half uur Campfèr, aan het meertje van denzelfden naam. Het uitzigt hier, kan niet naar waarde beschreven worden. 't Is in één woord, betooverend. Het helder groene meertje van [77] Campfèr en daarachter de grootere Silvaplaner See, liggen in de laagte, tusschen heerlijke alpenweiden, omzoomd door lichtgroene lariksen, en het donkere loof der arven, waarboven de kale rotsgesteenten uitsteken en nog hooger, het vlekkeloos wit der sneeuwbergen. Talrijke dorpjes, alom verstrooid schenken levendigheid aan dit tafreel. Heldere zonschyn en eene lucht, klaar als kristal, met heerlyke opaalkleurige tusschentinten, maakten het geheele landschap, tot een der fraaiste en meest liefelyke.

Het dorpje Campfèr is maar klein, doch zeer net; de straatweg loopt er doorheen, langs verscheidene villas en pensions, en slingert langs den oever van het meer, naar Silvaplana 1816 meters, op een half uur afstand, waar ik te half vyf, arriveerde, en myn intrek nam in een paleis, 't welk eenvoudig den naam van hotel zur Kreuz of Post voert, uitstekend goed maar met geheel overeenkomstige pryzen.

Silvaplana ligt aan de zamenvloeiing van de beide meeren, die met elkaar, in verbinding staan, door een kanaal van 13 meters [78] breedte, waar over eene lange brug naar het tegenovergelegen Surlej voert.

Van dit voormalig groote dorp zyn slechts enkele huizen, en verder niets als ruïnes over, tengevolge eene hevige modder storting, die het met puin en steenen als bedolven heeft.

Ik meende over deze brug, la Crestalta te kunnen bereiken, eene boschrijke, ver in het meer, vooruitspringende hoogte, doch zag ik mij hierin teleurgesteld. Ik moest op mijne schreden terugkeeren, en liet mij per roeiboot, die er hier verscheidene, tot dat doel gereed liggen, in enkele minuten, over het meer zetten.

De klim is wat steil, doch duurt maar kort, en is het uitzigt, boven van de restauratie, over de beide meeren, en den ijstop der Piz-Corvatsch, by prachtig avondzonlicht verrukkelyk.

In gezelschap van den restaurateur, die in het dorp woont, keerde ik later huiswaarts, dat gelukkig trof, omdat de veerman der boot niets als Italiaansch verstond.

In den tuin van 't hotel, zag ik eenige zwakke [79] pogingen, om bloemen te cultiveren, onder anderen eene sering, die het, in 't laatst van July, tot enkele nooddriftige bloessesems had gebragt, zoo ook was de hooi oogst in de Ober Engadin eerst even aangevangen.

Woensdag 28 July.

Dezen dag, had ik mij voorgenomen, aan een' uitstap naar de Maloja of Maloggia pas te besteden, die de Obder Engadin, van Val Brégaglia scheidt, en dan tegelyk, het verder deel van 't meerengebied te bezoeken, waarom ik te zeven uur met de post medereed, om te voet terug te keeren. Deze verdeeling zoude ik, omgekeerd hebben gewenscht, omdat het wandelen, s'morgens in de koelte, verkiesselyker is, maar moest ik mij schikken, naar de post die dagelyks doorloopt tot Chiavenna, en aansluiting met de dienst over den Splügen, naar 't meer van Como.

De rid langs de Silvaplana - en daarna langs de Silser See, die zich uitstrekt tot aan de pas is zeer fraay, vooral met zulk mooi weer als my te beurt viel, doch ging in het dicht bezette rijtuig veel van het schoon verloren, [80] waarin ik mij gereedelyk troostte, met het vooruitzigt op de terug wandeling, en het aangename gezelschap, dat ik aantrof.

Het einddoel van myn rid, 't Hospice, een énorm gebouw, van drie verdiepingen, met groote nette eetzaal, ligt boven op de pas, welke slechts 1811 meters hoog, en dus belangryk lager dan de meeste andere bergpassen is. De boomgroei heeft er dan nog, ook niet opgehouden, en is de koude er veel minder streng.

Het verwonderde mij, op zoo afgelegen plek een gebouw te vinden, van zulke còlossale afmetingen, wel een bewys, dat deze pas zoowel als die van de Bernina, belangryk bereisd worden. Het huis ligt zeer fraay, maar nog oneindig mooier, is het uitzigt van een vooruitspringend rotsplateau, eenige honderden passen vóór de deur, waar men van boven af, in het zeer enge Bergeller- of Bregaglia dal neder ziet.

Al de tallooze windingen van den st[r]aatweg, tusschen heerlyk geboomte, als verscholen, zijn op telkens grootere diepte, met het oog te volgen, tot dat ze eindelyk, onder in het dal [81] het beekje de Méra of Maïra naderen, wier kronkelingen zich in het verre verschiet verliezen. Het eerste dorpje Cassaccia ligt schilderachtig aan haren oever, en is verder op, het dal als bezaaid met dorpjes, en verspreid liggende woningen. 't Klimaat in de Bergell moet reeds geheel Italiaansch zijn, dat aan de weelderige boomgroei, duidelyk is te bespeuren.

Ik wandelde den straatweg, voor een groot deel afwaarts; tot aan een punt, waar eene handwijzer, den weg, naar den beroemden waterval der Ordlegna aangeeft. Over een smal voetpad, langs de helling der berg, en geheel door boomen ingesloten, staat men na vyf minuten plotseling, regt tegen over dit natuurwonder, waarvan het donderend gedruisch, al lang te voren hoorbaar is.

't Is een colossalen prachtigen val, die door de mooije omgeving dubbel belangryk is, en eenige overeenkomst heeft, met den Handecval in het Haslithal. Het standpunt voor den toeschouwer, is hier evenwel oneindig gunstiger, omdat men er regt voor staat.

[82] Op den straatweg teruggekomen, gevoelde ik grooten lust, de Bergell verder in te trekken, maar zoude, de tocht over den Juliër pas, daardoor geheel vervallen, en keerde ik dus weder, naar 't hospice, vanwaar ik, na eene poos rustens, te tien uur, de wandeling naar Silvaplana ondernam.

Al spoedig overschreed ik, de jonge Inn hier Ova d'Oen genaamd, die in verscheidene kleine vallen van den Piz-Lunghin afstort en in de helder groene Silser see vloeit.

Hoe onbeteekenend is hier dit kleine riviértje, in vergelyking van den magtigen stroom die aan den eindpaal van zijn' loop, te Passau in den Donau stroomt.

De groote watervlakte van het meer, wiens oever men gestadig aan den regter hand heeft, bragt

gelukkig, eenige afkoeling, bij de steeds toenemende warmte; doch beklagde ik mij het gemis der groene bril, die ik vergeten had; een onmisbaar vereischte op een schitterend witten grindweg.

De Silzer see, het grootste, van al de meeren, [83] is anderhalf uur lang, zeer breed, en tusschen hooge bergen ingesloten, wier besneeuwde toppen, heinde en verre, zichtbaar zijn, met den steil nederdalenden gletscher van de Piz della Margna aan de zuidzijde.

Te halverwege loopt de weg, om eene vooruitspringende rotsparty, die met het evenzeer, vooruitspringende groene voorland, by het dorpje Isola, aan den anderen oever, het meer in twee bekkens scheidt, ongeveer den vorm van het cyfer 8. Dit voorland is ontstaan, door de geweldige puinmassas, die de Fedozbeek, van den Fedoz-gletscher afvoert.

Over 't algemeen, vond ik de andere meeren belangwekkender, dan het Silzermeer, dat door zijnen groote omvang, bij het vele boeiende toch iets eentoonigs heeft.

Aan 't oostelyk uiteinde, ligt Sils, op eene smalle, zeer lage landtong, die de Silzer- en Silvaplanner meeren scheidt, met een sterk stroomend kanaal, tot afvoer van het water.

Sils of beter gezegd Sils-Basiglia, is maar zeer klein, en vormt met een ander zeer lief gehucht [84] Sils-Maria, aan de overzyde der landtong, op een kwartier afstand gelegen, te zamen één dorp.

Na eene warme wandeling van twee uur vond ik, in 't laatstgenoemde gehucht, de zoo noodige verkwikking, in 't hotel Alpenrose, een net logement met fraaije ligging dat door zijn goed onderhouden tuin, tegen de achterliggende hoogten, en door de vele logeergasten, geheel een Kurhaus geleek.

De namiddag bestemde ik, voor eene tour in het Fexthal, dat als zijdal van de Ober=Engadin, zich twee en een half uur, zuidwaarts uitstrekt, tot aan den Fex-gletscher. 't Voetpad, dat zich later, met den rijweg vereenigt, loopt door de evengenoemde wandelingen, waar verscheidene coupures, prachtige uitzigten schenken, over de beide meeren en la Crestalta, en aan de achterzijde van den berg, die het Fexthal schijnbaar afsluit, op het dorpje Fex, en de snelvlietende beek.

De landstreek is zeer afwisselend, en bijzonder liefelyk; al spoedig verschijnen de huizen van Platta, en na een uur gaans, de Texer[85]kapel, op een rotsachtigen heuvel, dwars in het dal, van waar de gletscher, in zynen vollen pracht te aanschouwen is.

Op den terug keer, koos ik tot afwisseling den rijweg door het dorp Sils-Maria, dat zeer bedrijvig schijnt, en op eene allerliefste ligging aanspraak mag maken, met het hotel aan 't uiterste einde, waar ik weldra beschutting vond, voor eene ontzettende donderbui, die reeds eenigen tyd, dreigend boven het dal hangend, juist met volle kracht, losbrak en in een avondregen scheen te ontaarden, waarom ik blijde was, met eene omnibus, die te zes uur naar S[ank]t Moritz vertrok, tot Silvaplana te kunnen mederijden, waar tot mijne groote verwondering, geen enkele regendroppeel gevallen was.

Donderdag 29 July.

De extradag, aan myne reisroute toegevoegd, tot bezigtiging der Maloja, had mij een uitstekend, nimmer te vergeten genot verschaft, maar mogt ik mijn verblyf in de Engadin, niet langer rekken, zoo ik het verder deel myner reis, niet te veel wilde bekrimpen.

Hoe gaarne zoude ik nog in dit heerlijk land [86] getoefd hebben, dat zoo veel schoons en liefelyks in zich vereenigd ziet, doch moest ik my te vreden stellen met de troostrike overtuiging dat de Julierpas en de Schijnstrasse evenzeer ryk zouden zyn, aan prachtige natuurtooneelen en vond ik mijne verwachting nog verweg overtroffen.

Reeds dadelyk na 't vertrek uit Silvaplana, te zeven uur met de post, waar ik eene plaats op de bok, van den bijwagen, had weten te bemagtigen, ging het steil bergopwaarts, en werd van oogenblik tot oogenblik, bij prachtig zonlicht, het perspectief over de meeren, en den ijsketen der Bernina imposanter, totdat we, eene hoek om draaijende, plotseling in de barre Hoogalpen natuur verplaatst waren. Altijd klimmende, zagen wij regts de kale wanden, van den Piz Julier, en links, de niet minder kale, van den Piz Pulaschin, terwijl de boomgroei, die ons in den aanvang nog bijbleef, weldra op-hield, en de streek zeer bar wierd.

Ongeveer 20 minuten vóór de pas, breidt zich de Julier-alp uit, met twee Senn hütten, het [87] laatste gras en de laatste woningen en daarna de pashoogte op 2287 meters, waar niets te zien is, als een klein meertje, en twee anderhalf meters hooge zuilen van glimmerschiefer naar men wil, uit de tijden van Keizer Augustus, zonder, eenige inschriften, en volstrekt niet interessant.

Het was er gevoelig koud, zoodat ik in de sjaal gewikkeld, nog zat te rillen, maar wilde ik mijne plaats niet gaarne opofferen, voor ééne, binnen in den wagen, om de mooie uitzigten, die te wachten waren,

en die ook al spoedig opdaagden. Even voorby de pas staat een klein herbergje, waarna onmiddelijk, de vreeselyk steile wendingen van den weg volgen, die we, in duizeling wekkenden vaart, afrenden, doch kwamen wij, zonder ongelukken, weldra te Stalla, een groot dorp tusschen hemelhooge bergen, in een bar dal waar zelfs, de aardappelen, zeldzaam rijp worden. Hier splitsen zich de wegen, over den Julier- en den Septimer pas, welke laatste, bij Casaccia in de Bergell, uitmondt, doch in de laatste tijden, hoogst zeld[88]zaam meer gebruikt wordt, omdat er geen straatweg overligt.

Achter Stalla, wordt het landschap, hoogst schilderachtig, terwijl het verheven karakter, dat het tot dus kenmerkt, evenwel blijft voortduren. Prachtige dalen en stoute bergkloven, snel vlietende beeken, ravijnen en watervallen, volgen elkaar, als om strijd op, afgewisseld door grootere en kleinere dorpjes, die vol leven en beweging, het landschap tot een juweel maken, met den Oberhalbsteiner Rhein, steeds ter zijde.

Op een hoog, zeer steil bergplateau, lag in een rots-gewelf, de ruïne van het kasteel Marmoréra, schijnbaar geheel ontoegankelijk, 't welk in vroeger dagen, den eigenaar gelegenheid schonk het gehele dal te bestrijken.

Om tien uur had er te Mühlen of Molins wagenwisseling plaats, waar ik tot mijn genoegen, weder op de bok kwam te zitten. 't Is een groot dorp, met vele moderne villas in eene prachtige omgeving.

[89] Door boomrijke rotsengten, met fraaije watervallen, afgewissels door merkwaardige ronde dalen, ging het nu weder verder, langs de dorpjes Roffna en Tinzen, waarachter zich het Oberhalbsteinerthal vertoont, doorsneden, in 'zijne volle lengte door den Oberhalbsteiner Rhein. Dit twee uur lange en zeer breede dal, met de heerlijkste groene weiden is dicht bevolkt, en liggen allerwege, dorpjes tegen de berghellingen verstrooid, totdat een kolossal rotsgevaarte van kalksteen "de Stein", zijne loodrechte wanden verheft, die het dal schijnen af te sluiten, en waar de weg in steile wendingen nederloopt, door zulk eene prachtige Schlucht, dat ze verreweg het glanspunt van de geheele route vormt.

Al spoedig, reeds te halftwaalf, hadden wij Tiefenkasten bereikt, voor mij het einddoel der rid, waar ik aan het posthuis afstapte, 't welk mij, zoo weinig uitlokkend toescheen, dat ik, na den ontvangst, van een' brief poste-restante, eene goede ruil deed, met 't hotel Julier aan de overzijde [90] der straat. Het dorp Tiefenkasten op 850 meters, ligt er 1437 lager, dan de pashoogte, eene daling, die wy in drie uur hadden afgereden.

De ligging is onbeschrijfelyk prachtig, in eene diepe dalkom, op het kruispunt van het Oberhalbsteiner- en Albuladal. Eerstgenoemde, krijgt hier den naam van Churwaldnerthal, en loopt naar Chur, terwijl de Albula, door de Schijnstrasse by Thüsis in den Rijn valt, en stroom op waarts in twee en een half uur naar Tilisur voert, waar ik negen dagen te voren passeerde.

De kerk staat te midden, van het overigens weinig beteekenend, dorp, op een heuvel van 39 meters, die een treffend uitzigt schenkt, in de verschillende dalen, en op de zamenvloeiing van de beide beeken.

In 't hotel, onmiddelyk aan de brug gelegen, waar de Albula, met onstuimige vaart, onder doorschiet, knoopte ik kennis aan, met een heer uit Dresden, die voornemens was, s'avonds met de post, naar [91] Thüsis te rijden, doch dit plan wijzigde, om met mij, te voet, die tour te kunnen maken. De heerlyke wandeling werd hierdoor dubbel aangenaam.

In een half uur stonden wij op de Solisbrücke, eene stoute boogbrug, aan den ingang der Schijnstrasse, waar de beek zich, als 't ware een' weg gebroken heeft, door de meest ontzettende rotsmassas. Deze trotsche Schlucht, staat op vele plaatsen, de Via-Mala waardig ter zijde, doch wordt, hier, door de grooten lengte, die twee uur duurt, en door de verhevene, maar huiveringwekkende omgeving, eene aanhoudende spanning veroorzaakt, die bijna te veel van het zenuwgestel vergt. Op sommige punten is de weg, in 't voorjaar zeer blootgesteld aan lawinen, waarvoor vele tunnels en sneeuwgalerijen zijn aangebragt, terwijl op twee plaatsen in de "Pass Mal", de verwoestingen, in den laatsten winter, toegebragt, nog eerst ten deele hersteld waren, en wezen de afgeknakte boomen in de diepte, de rigting aan, die de sneeuwvallen hadden genomen.

[92] Eén uur vóór Thüsis, eindigt de rotsengte en zweeft de blik weder met welgevallen, over het heerlijk Rijndal, dat door de gulden zonnestralen beschenen, aan onze voeten lag uitgestrekt.

Diezelfde zonnestralen, maakten echter, het laatste eind wandelens, tot eene zeer warme inspanning, zoodat we blijde waren, om zes uur, Thüsis te bereiken, om onze dorst met een glas bier te kunnen laven.

Het dorp ligt aan de overzijde van de rivier, die hier de Nolla opneemt, juist aan den ingang van de

Via-Mala, en wordt aan dit onderdeel van het Rijndäl, tot by Reichenau, de afzonderlijke benaming van Domletsch-thal gegeven.

Met groot genoegen zag ik het lieve Thüsis weder, dat sedert 1868, in aangename herinnering bij mij, was gebleven, en scheen het, behalve eenige nieuwe villas, weinig verandering, ondergaan te hebben.

Om half acht arriveerde de post, van Tiefenkasten, en vertrokken wij daarmede, in de coupé van den bijwagen gezeten, door [93] vier paarden getrokken, in vliegende vaart naar Chur.

Jammer dat de spoedig invallende duisternis, het fraaije landschap weldra aan het gezigt onttrok, zoodat ik ter naauwernood, tusschen de verschillende plaatsjes het dorp Reichenau, zoude herkend hebben, zoo niet de lange overdekte brug, boven de zamenvloeiing van den Vorder- en Hinter Rhein, mij er aan herinnerd had.

Eerst te" half elf kwamen wij te Chur, waar ik mijn intrek weder in 't hotel Lückmaniër tegenover de post nam, doch verloor ik, tot mijn leedwezen, in den donkeren, en door de drukte bij het aankomen, mijn hupschen Dresdener reisgenoot, uit het oog, die, zooals mij later bleek, in een ander hotel logeerde, namentlyk Hotel Steinbock.

Vrydag 30 July.

Zoo was ik dan nogmaals te Chur, doch nu met prachtig weer, en veel warmer temperatuur dan in de hooggelegen Ober Engadin.

Mijn koffer, door bemiddeling, van de uitmuntende Zwitsersche postinrichting, geëxpe[94]diëerd, vond ik reeds aanwezig, en ging ik toen de stad door kruissen, die door de gewone beweging aan een' werkdag eigen, nog gunstiger indruk maakte, dan de vorige keer.

De winkels, nu alle geöpend, hadden groote uitstallingen, en waren, voor zoover ik enkele er van bezocht, ruim gesorteerd, doch het genot der vrije natuur, zoo oneindig aanlokkender, dan het dren-telen in zonnige straten, deed mij weldra naar den Rosenhügel spoeden, waar het uitzigt thans geheel onbelemmerd was.

't Panorama over de stad, en het Rijndal opwaarts, over welige landsdouwten, van de rivier doorsneden en tusschen de hoge Graauwbunderner Alpen ingesloten, met enkele ijsspitsen in de verte, was verrukkelijk schoon. De wandelingen, zelve, met hare lieve waterpartijen, maakten nu ook veel beter effect, de vrij hoog spingende fontein, schitterde als edelgesteenten in de zonschijn, waren overal banken geplaatst, op de beste uitzichtpunten. Ik vervolgde de wandeling, nog [95] een' eind ver, het Churwaldnerthal in, dat ik vroeger van Tiefenkasten, tot terugweg had bestemd, maar verwisseld voor de Schijnstrasse, die veel interessanter werd genoemd, maar belette mij, het naderend vertrek van de spoor, in dit heerlijk dal verder door te dringen en keerde ik dus stadwaarts, na onderweg, in het café Rosenhügel, van het balcon, eene poos, het heerlijk uitzigt te hebben genoten.

Te een uur trof ik mijn Dresdener reisgenoot weder, die over zijn hotel ontevreden, in de restauratie van 't station zat te dineeren, 't welk ik reeds aan de vroege table d'hôte in Lückmaniër had gedaan, onder 't drinken van een glas Compléter, eene gerenommeerde wijnsoort, die niet beantwoordde aan den hoogen prijs. Ze was zeer zwaar, en met een onaangename muscadelsmaak.

Wij reisden maar kort te zamen, om drie uur had de trein het dorpje Murg, aan de Wallenstädtersee al bereikt, waar ik [96] uitsteeg. De spoor loopt aan de zuidzijde van het meer, zoodigt langs den oever, dat maar enkele voeten breedte, tusschen het water en de baan overbleven, terwijl aan de linkerhand, de steil oplopende rotsen op vele punten, moesten worden afgehouden en zelfs vele tunnels noodzakelyk maakten. Aan de overzijde, dalen de bergen geheel loodregt in het water neder. 't Is een imposant gezigt dat veel overeenkomst heeft, met de Vierwaldstädter see.

Het gasthoff Zum Rössli, bezat tot myn spijt, geen balcon of tuin aan het meer, en moest ik met eenige meerdere touristen, ons heil zoeken, op eene koele bovenkamer met goed uitzigt; eene ware verkwikking op een' snikheeten dag.

Het logementje was zeer primitief en niets uitlokkend, zoo dat ik spoedig, trotsch de warmte, het Murgthal inwandelde.

't Voetpad gaat langzaam stijgend, dadelijk achter het dorp opwaarts, en biedt allerverrukkelijkste gezigten over het meer, dat tusschen de 1000 meters hoge Sieben Churfürsten [97] ingesloten, in den helderen zonschyn schitterde, waarby de schaduw der bergen, de betooverendste kleurschakeeringen te voorschijn riep.

De fraaije waterval van de Murg, het hoofddoel der wandeling was niet ver, en gemakkelyk te vinden. Onder prachtig geboomte stort de beek naar beneden. De val zelf, is weinig hoog, maar de omrin-

gende natuur, maakt dit punt tot een waar juweel. Verder stroomafwaarts loopen wijde houten goten uit de beek, naar eenige fabrieken, die de aanwending van waterkracht, de veel kostbaarder stoominrichtingen doet besparen.

Het dorp is klein, maar net, en zeer welvarend, omdat de arbeidsman, voortdurend veel werk kan vinden.

Ik maakte kennis met den directeur, van de grootste der, hier aanwezige spinnerijen de Heer J H Schneider, die mij, als gevolg van een discours over het omringende landschap, zeer voorkomend uitnoodigde, tot het bezichtigen eener Schlucht, op het om heinde [98] terrein achter de fabrieksgebouwen, en die inderdaad wedijveren kan, met de meest trotsche bergkloven op andere plaatsen.

Het toeval deed my hier dus, een prachtig natuurtooneel aanschouwen, dat voor de groote massa der touristen, geheel onbekend blijft.

Enorme ijzeren buizen van eene halve el diameter, voeren het water uit de beek bij het verlaten der Schlucht, naar de vereischte punten in de fabriek, en is de krachtontwikkeling zoo groot, dat bij het openen eener kraan, de waterstraal twintig voet hoog springt. Deze fontein behoort tot de liefhebberijen van den directeur, even als eene badinrichting voor huishoudelyk gebruik, terwijl hij zyn' vrijen tyd, aan het landschap schilderen wijdt, waarvan ik eenige, niet onverdienstelyke stukken in zijne woning, mogt bezichtigen.

Hierna gingen wij te zamen, naar 't Gasthoff Zum Schiffli, van even gering allooi, als den Rössli, maar gelukkig met veel beter wijn, zoodat de notabiliteiten uit Mürz, gere[99]geld, er hunne klub houden. Ik werd aan verscheidene heeren, voorgesteld, die de beleefdheid hadden, mij gezamentlyk naar 't station te begeleiden, van waar ik om zeven uur, naar Glarus vertrok.

De verdere rid langs de Wallen- of Wallenstädtersee, tot Wezen, aan de uiterste westzijde van het meer, blijft even prachtig. Een zijspoor, loopt hier zuidelijk naar Glarus, door het Linththal, dat ook veel afwisselende [uitzichten] biedt, en nam ik te ruim acht uur, mijn intrek in het Glamerhof, een groot hotel van den eersten rang by 't station.

Zaterdag 31 July.

Om zeven uur ging ik eene tour, naar het Klönthal maken, waartoe ik de stad (454 meters) in de volle lengte moest doorgaan, die in 1861 bij heftigen föhn grootendeels afgebrand, in vollen luister uit hare asch is herrezen. Op zeer ruime schaal, worden de enorm breede straten, van even breede dwarsstraten doorsneden, waardoor onwillekeurig het denkbeeld ontstaat, dat men zich in eene groote plaats bevindt, 't welk [100] evenwel het geval niet is, want Glarus telt maar 5000 zielen, en is 't er, niet-tegenstaande den belangrijken handel, en een groot fabriekwezen, zeer stil.

Vóór 't hotel strekt zich, een groot wandelpark uit, welke aanleg, nog in de beginselen verkeert.

De nette kerk, in Romaanschen stijl, maakt, uitwendig gezien, een' goeden indruk. Ze strekt zoowel de Protestanten, als de Catholicken tot bedehuis, doch was ze, tot myn' spijt gesloten.

De ligging van Glarus is imposant in eene diepe dalkom, tusschen steile hooge bergen, als ingesloten, waarvan de Vorder-Glärnisch eene steil opstijgende pijramide van 2334 meters, den meest indrukwekkende aanblik biedt.

Verder nog de Schilt en de Wiggis, en wordt zuidelyk door de besneeuwde Hausstock het gezigt in het Linththal afgesloten.

Buiten de stad, loopt de weg, steeds klimmende, tusschen bouwland door, met fraaije uitzigten noordwaarts op Nettstall in het beneden Linththal, doch was de inspanning bij [101] ontzettend drukkende atmosfeer, en sterken zonschijn, zonder de geringste schaduw zeer groot, zoodat ik, na een half uur gaans, regt blijde was, het schilderachtig dorpje Rieders, aan den ingang van het Klönthal te bereiken, waar houtgewas en steile rotsen eenige beschutting gaven tegen de felle zonnestralen.

Het landschap wordt hier prachtig, verheven. De geweldige loodrechte wanden van het Wiggisgebergte regts, en de, weinig minder, steile, met boomen bedekte Vorder Glärnisch ter linker zijde laten maar ter naauwernood ruimte over, voor den straatweg, welke verderop, over den Prigel naar Schwijz loopt, en de onstuimige beek "de Löutsch", die met tallooze kleine watervallen en draaikolken, over zijne steenbedekte bedding, de Linth te gemoet spoedt. Het dal is zeer schraal bevolkt, doch de natuur, zooveel te trotscher.

Na een uur verbreedt zich de Schlucht, en komt de Klönsee in het gezigt, waar de Linth uitvloeit, het eigentlyke glanspunt, der geheele route; dit meertje op 804 meters, en derhalve [102] 350 meters hooger dan Glarus gelegen, kaatst in zijne spiegelgladde, groene oppervlakte, den geheelen Glärnisch,

tot in zijne kleinste bijzonderheden terug.

Iedere bergspleet, iedere rotslaag, tot zelfs de heestergroepen, tegen de bergwanden hoe klein ook, zijn duidelyk te onderscheiden.

Eene luttele herberg, vormt met enkele nevengebouwten, eene aangename stoffage in het zoo stille en kalme bergdal, en heeft de vermoeide wandelaar, gelegenheid, om al rustende het liefelyke meer te aanschouwen, dat hem in 't helder zonlicht tegenlacht.

Hoe gaarne zoude ik het dorpje Vorau, anderhalf uur verder, ook nog eens bezocht hebben, doch de buitengewoon drukkende lucht, deed mij, uit vrees voor onweer, besluiten terug te keeren. Ik had geen keuze in de route, en moest den zelfden weg nemen, die ik gekomen was, dat nu al dalende, veel minder warm maakt, doch was ik niet te min ontzettend mat, toen ik te half elf 't hotel in Glarus weder bereikte.

Na de uitmuntende table d'hôte, waaraan slechts [103] een tiental gasten spijsden, ging ik de stad verder bezien, en te gelyk informeren bij de post- en telegraaf bureaux naar berigten van huis. 't Kwam evenwel alles op teleurstelling neer; er waren geene brieven of telegrammen, en de wandeling bleek eene marteling, by eene hitte om van te stikken. De zon school weg achter dikke wolkgevaarten, die welhaast een onweder aankondigden, zoo als men ze alleen, in bergstreken kent. In een oogenblik, was geen enkele berg meer zichtbaar en plaste de regen en hagel, in zoo groote mate neder, dat ik reeds aan overstroming begon te gelooven.

Zoover kwam het nu, wel is waar, niet, maar tusschen de felle bliksemstralen, vergezeld van hevigen donder, liet zich eene Rufe of modderstorting bespeuren, langs de steile wanden van den Schilt, die dood en verderf dreigde, aan de aanzienlyke fabrieksplaats Ennenda op den anderen oever der Linth juist tegenover Glarus. Er ontstond veel opschudding hierdoor, zoodat, eene massa menschen, in den stortregen, op de overstroom[104]de straten te zamen liep, doch nam de Rufe gelukkig eene andere rigting, zoodat men met de schrik vrij kwam.

Te zes uur, by het vertrek van den post, waarin ik mede reed naar Linththal regende het nog onafgebroken, en kon ik dus niets van de landstreek onderscheiden; alleen bemerkte ik, aan de talrijke dorpen, dat het veel sterker bevolkt moest zyn, dan het Klönthal.

In de nabijheid van 't Stachelbergerbad gekomen, was de avond reeds ingevallen en kwam ik te half negen, in het dorpje Linththal, het laatste dorp, van het gelijknamig dal, en vond een eenvoudig, maar goed en zindelyk logies in het logement Zum Bären.

Zondag 1 Augustus.

De nieuwe morgenstond, bragt gelukkig mooi wêr, de groote hitte was afgekoeld, en maakte ik mij gereed, het dal verder ten einde te wandelen, tot aan de Molkenkuranstalt "Zum Tödi", toen, juist van pas, een retourwagen mij gelegenheid bood, mede te rijden. 't Is eene distantie van vyf kwartier [105] door een onbeschryfelyk trotsch landschap te midden van het ontzettend gebergte der Tödiketen, wier hoofdspits, de Todi of Piz-Rusein, omringd van gletschers, zijne besneeuwde kruin 3623 meters ten hemel heft. Buiten Linththal is die nog te zien, doch verderop, belemmeren de hooge voorbergen het uitzigt er op.

Men passeert den fraaijen waterval der Tätschbach die van de Urner-boden komt, en een kwartier verder, de prachtige Schreiënbachfall, 75 meters hoog, die veel overeenkomst met de Staubbach heeft, doch deze in waterrijkdom overtreft; te gelykertijd treedt aan de linkerzijde een derde waterval in 't gezigt, die heerlyk tusschen groote boomgroepen nederdaalt, en heeft men meteen de Kur-anstalt bereikt, wier helder witte gevel, met groene jalouziën, schildeachtig afsteekt, tegen den donkeren achtergrond der bergen, en het lichtere groen der grasvlakte, voor 't huis, uit welks eetzaal de beide laatstgenoemde watervallen nog zichtbaar zijn.

Het Linththal heeft zeer weinig stijging, [106] slechts een paar honderd meters, 't welk over zulk eene lengte verdeeld, naauwelyks merkbaar is, maar nemen de omringende bergen, voortdurend in hoogte toe, om, aan het eind, eene dalkom te vormen, die alleen, van de noordzyde open is.

Achter de Kuranstalt, de allerlaatste woning, verheft zich, onmiddelyk de Todiketen.

Met een twaalfjarig meisje tot geleidster ging ik de beroemde Pantenbrücke bezien. Weinige schreden achter 't hotel, voert eene brug over de Linth, naar het steil maar overigens goed voetpad, dat op zijne verschillende bogten, herhaaldelyk gelegenheid schenkt, voor de prachtige uitzigten in het dal, die later door houtgewas worden onderschept. Op een rotsblok is een gedenksteen bevestigd, ter herinnering aan het verongelukken van D[okte]r Wislicenus uit Sachsen in 1866.

Een kwartier lang, daalt hierna het pad nu een weinig, tot men eene rots-hoek omgaande, plotseling voor de prachtige [107] Pantenbrücke staat, die met één, stouten boog, de naauwelyks zichtbare Linth overspant, welke vyftig meters lager, door eene naauwe kloof zich een' weg baant. De omringende bergen, dalen loodregt neder, en kan het onbeschryfbaar majestueus landschap, met de fraaiste partyen van geheel Zwitserland wedijveren, een waardige mededinger van de Solisbrug by de Schjinpas en de Teufels brug op de S[in]t Gothard.

De brug overgaande, klommen wy, opnieuw zeer steil, in een kwartier naar de Ueli-alp, eene grasrijke vlakte op 1101 meters, doch werd tot myn spijt, de moeite van het klimmen, niet beloond, omdat het prachtige uitzigt op den Tödi, met zyne gletschers, waarvoor deze alp beroemd is, in nevelen gehuld lag, waarom ik de verdere bestijging van den Oberen Sandalp op 1938 meters, maar achterwege liet.

In 't hotel teruggekomen, vond ik eene groote opschudding, omdat een scherpschuttersgezelschap van ruim 100 personen, zeeker zeer [108] onverwacht tot een concours, zoude vereenigen, waardoor geheel de huishouding in rep en roer was. Zelfs eenige dames-kurgasten, boden de behulpzame hand, by de toebereiding van het diner, dat in zoo afgelegen dalen, vele bezwaren heeft.

Ik toefde dus niet langer dan noodig om uit te rusten, en keerde te voet naar het dorp Linththal terug, eene wandeling van anderhalf uur, met inbegrip van eene kleine zijtour, naar den voet, van den prachtige Tätschbachfall, die evenwel, zoo min als s'morgens, de door Bäedeker, zoo zeer geprezen regenbogen vertoonde.

Nu was er echter reden voor, want de nevelen op den Ueli-alp, begonnen de lucht te bedekken en viel er regen, by myne terugkomst in Linththal, die gelukkig niet lang aanhield, zoodat ik s'namiddags het Stachelbergerbad konde bezoeken, op een kwartier afstand buiten het dorp, aan den anderen oever der beek.

't Is eene allerliefste badinrigting: niet groot, maar druk bezocht, om het sterk alkalisch zwavelwater, dat op een' half uur [109] afstand, zóó spaarzaam, uit eene spleet, van den Braunwaldberg druppelt, dat in eene minuut naauwelyks, eene kruik gevuld is. De gebouwen met de sierlyke verandas en balcon, liggen aan een' terrasvormigen tuin, langs de Linth, en is de omgeving buitengewoon trotsch.

Het immer dreigende weder, en de ontzettenden regen van den vorigen dag, maakten het niet raadzaam, de tour over den Klausenpas, 1962 meters, naar Altorf aan de Gothardstraat te maken, en zag ik my gedwongen al weder myne reis te wyziggen. Ik keerde dus te vier uur naar Glarus terug, op de banquette der post, die een uitstekend uitzigt schonk in het trotsche dal, waarvan ik den vorigen dag niets had kunnen onderscheiden, zoodat deze rid, my tot eene kleine schadeloosstelling strekte, voor de opoffering van de groote bergtour.

Van begin tot einde, is het Linththal als bezaaid, met welvarende dorpen, waarvan Schranden en Mitlöd z de voornaamste zijn, en buitendat vele verspreid staande huizen, wier [110] nyvere bevolking, overvloedig werk vindt, in de tallooze spinneryen en weveryen, die alom hare hooge schoorsteenen in de lucht verheffen, maar die de poésie van een trotsch bergdal, wel eenige afbreuk doen.

Om zes uur te Glarus teruggekomen, vertrok ik een half uur later per trein over Wesen naar Rapperswyl aan de Züricher-see.

Tengevolge van de gemakkelyke spoorwegverbindingen, wordt door de bewoners, der omliggende plaatsen, de zondag veelvuldig aan uitstapjes gewijd, waardoor de wagons zeer sterk bezet waren, en kreeg ik hierdoor gelegenheid, het ontzettend wauwelig dialect van het kanton Glarus, in al zyne nuances te hooren spreken, waarvan zelfs de meer beschaafde kringen, niet vrij schijnen te zijn.

Om half negen arriveerde ik in het goed en goedkoop hotel Schwan te Rapperswyl dat

Maandag 2 Augustus

by daglicht bezien, eene prachtige ligging aan het meer heeft. Op de kaai heerscht veel beweging, door de af- en aanvaart der stoombooten en verschaft, eene wandeling my veel genoeg.

[111] Met prachtig weer, doch eenigsints nevelachtig verschieft, vertrok ik, om acht uur, met eene dier booten, naar Lachen, aan den overliggenden oever. Jammer dat de vaart maar zoo kort duurde, slechts een half uurtje: het zuidelyk einde toch van het Züricher-meer, is veel fraayer dan het noordelyke.

Wy voeren door de lange brug, die zonder leuning, by eene breedte van maar vier meters, eene lengte heeft van 1460 meters, en dwars over het meer, naar Pfäffiken loopt.

Vóór het vertrek van den post, waarop ik plaats besprak tot Schwyz, met doel om over Goldau, den Rigi te bezoeken, had ik nog een uur tyd, meer dan voldoende, om Lachen te bezien, een groot vlek, met fraaye R.C. Kerk en my verder wat te vervelen, in de slechte herberg zum Rössli.

Nog naauwelyks onderweg, bemerkte ik, dat men my te Rapperswyl, onvolledige inlichtingen had gegeven, daar de post over Pfäffiken reed. Ik zoude dus de geheele vaart, naar Lachen hebben kunnen voorkoomen, en over de brug wandelen, waardoor ik in Rapperswyl twee [112] uur tijd, zoude gewonnen hebben, juist voldoende voor de bezigtiging van het oud slot, dat nu achterwege bleef, maar was de thans gevolgde route, mij in zooverre voordeel, dat ik niet onderweg behoefde in te stijgen, en mij dadelijk, aan het afrijdpunt de plaats op de bok konde verzekeren, die ik de geheele tour over behield, wel is waar, soms door het vermogende middel van fooijen.

De landstreek is in den aanvang liefelyk maar kalm, zonder eenige verhevene vergezigten, langs het meer, waar wy enkele keeren de in aanbouw zijnde spoorweg croiseerden, welke den zuidelyken oever volgt.

Verderop begonnen wy belangryk te stygen, tegen den bergketen der Hohe-Rhonen, met de schilderachtigste uitzigten rugwaarts over de Züricher see.

Zeer frappeerde my hier de uiterst vreemde vorm van bemesting, op de hellende akkers, waar by de landbouwer, de vloeibare mest, in groote, van onderen, naauw toeloopende bakken, op den rug draagt, en door eene welgepaste beweging [113] weet uit te storten; in hoever zyn persoon by die manoeuvre vrij blijft, is mij intusschen een raadsel.

Achter het dorpje Schindellegi begint het Sihlthal; het meer verliest men uit het oog, en krygt het landschap een geheel ander karakter. Men bevindt zich weder in een Alpental, met zeer afwisselende bekoorlijke bergpartijen, 't welk tot Biberbrück voortduurt, aan de zamervloeiing van de Alpbach en de Biberbach, waar de weg naar het beroemde klooster Einsiedeln afslaat. 't Enorme getal van bedevaartgangers, was oorzaak, dat de wagenverwisseling hier een vol uur, van 12 tot 1 duurde waarna wy de rid vervolgden tot Rothenthüslen door een eentonig breed dal, tusschen even eentonige bergketenen ingesloten, en over een veenbodem, die niets als enkele armzalige hutten ryk is. De temperatuur werd daarby bedenkelijk warm, zoodat ik op myne hooge zitplaats, als 't ware zat te braden.

Van den koetsier vernam ik onder weg, dat, een eind verder by het dorp Sattel, eene nieuw voltooide chaussée aansloot, regstreeks naar [114] Goldau, met directe postwagenverbinding, die ik in de Henschel telegraaf, nog niet vermeld vond. Om 2 uur daar komende, bragt ik dus gaarne, mijne aanspraak, op de verdere rid naar Schwyz ten offer, ten einde met de nieuwe dienst te kunnen mederijden.

Deze rid, hoewel slechts één uur durende, is onbeschryfelyk prachtig, en behoeft voor weinige wegen in Zwitserland, in natuurschoon achter te staan. Zij loopt over de schilderachtige dorpen Ecce Homo en Steinenberg, met het volle uitzigt op de Rigi keten vooruit, en de Mijthen links, met Schwyz en de Lowerzer-see in de diepte en regts den Rossberg.

Deze kale en brokkelige berg is berucht, door de bergstorting, die in 1806, het oude Goldau heeft begraven. De weg loopt dwars over die enorme steenmassas, met heerlyke uitzigten over de Zugersee, en kwam ik om drie uur in het nieuwe Goldau, dat op de puinhoopen van het oude verzezen is.

Het logement Rössli is er zeer goed, en was de verkwikking, van een uitmuntend middagmaal hoogst weldadig, na de langdurige warme tour.

[115] Na 't eten, wandelde ik het dorp door, dat met zyne nette kerk, een' aangenamen indruk maakt, en beklom toen eene kleine hoogte, die een, met boomen begroeid, colossaal stuk steen, van de vroegere catastrophe bleek te zyn. Eene bank, op eene gunstige plek geplaatst, bood eene wonderfraay uitzigt, over den Rigi westelyk, de Rossberg oostelyk, en de Zugersee met Arth ten noorden, waarby ik mij levendig mijne vorige reis herinnerde, toen ik over dat meer naar Arth voer, en daar mijne Rigibeklimming aanving. Thans zoude ik diezelfde tocht weder ondernemen, maar nu per spoor.

Te vyf uur kwam de trein van Arth opdagen, en namen de passagiers plaats, in de eenige coupé, in den vorm van een' tentwagen, die voorzigtigheidshalve achter de locomotief wordt veroorloofd. Zeer langzaam ging het onmiddelyk bergopwaarts, waarby zich tusschen de gewone rails, er een' bevindt, voor tandraden sijsteem. By iederen zuigerslag, van de uiterst sterke machine, die met zyn' regtopstaanden, in plaats van horizontaal geplaatsten ketel, een bevreemdenden indruk maakt, breidt zich het panorama [116] verder uit. De stijging der baan wisselt af van 8% tot 20%.

Het uitzigt over Goldau is imposant en liefelyk, terwijl men hooger op, bij de Kräbelwand, waar de helling het sterkst is, een, niet minder prachtvol uitzigt, over de heerlyke Lowerzer See met het eiland Schwanau geniet.

Na dezen steilen rotswand, volgt de 200 voet lange Rothenfluh-tunnel. en een kwartier verder, de brug van den zelfden naam, waar de beek links, een' fraaijen waterval vormt, en tegelyk regts, eene 400 voet diepe Schlucht zich uitstrekt.

Later volgt de Pfedernwald-tunnel, 137 voet lang, en dan het schilderachtig Rigi-Klösterli; Maria zum Schnee, en met eene stijging van 19%, Rigi-Staffel, waar zich plotseling, het geheel noordelyk en westelyk verschiet van den Rigi, voor den verrasten reiziger uitbreidt.

Nog een klein eind, en men heeft het Station op de Kulm bereikt, 1800 meters hoog, en anderhalf uur na het vertrek uit Goldau.

Geheel vervuld, van de onbegrypelyk interessanten tocht, die de meest, afwisselende gezigten [117] in zoo korte opeenvolging biedt, staat men onverwacht, te midden van de produkten der hedendaagsche Europeesche beschaving. Een heerleger van zwartgerokte kellners, met witte handschoenen en gewapend met servetten, betwist elkaar de reizigers voor hunne respectieve hotels. In 1869 had ik in 't Kulmhaus geloged en koos ik nu 't hotel Schreiber, een nieuw allerprachtigst gebouw van zes étages, inclusief de Rez-de-Chaussée en de dakkamers, 't welk met alle bedenkelijke weelde van den lateren tijd is ingerigt.

Eene fraaije achtkante, marmeren vestibule die het licht ontvangt, door den grooten glazen koepel boven het gebouw, vormt het midden punt, waarop de corridors van alle étages, uitloopen. Zy geeft toegang tot de énorme eetzaal, en de élégant gemeubelde conversatie zalen, terwyl op de Rez-de-Chaussée, de restauratie, biljart en rookzalen gevonden worden. Eene keur van heesters en bloemen, verwelkomt den reiziger, aan de hoofd entrée, en wordt het geheel[e] gebouw met gas verlicht.

De kamer die men mij wees, N° 109 op de vierde [118] verdieping, had een balkon, met het allerheerlykst uitzigt op de keten van het Berner-Oberland.

Na het geheel gebouw, tot in den koepel bezien te hebben, spoedde ik mij naar de Kulm, waar zich langzamerhand al de logés, verzamelden, zoowel uit de beide hotels op den top, als van Rigi-Staffel en lager, eene énorme, uit alle wereld deelen, te zâam gestroomde massa mensen, waarvan de treinen alleen, zooals ik later vernam, er dien dag, over de duizend, naar boven hadden getransporteerd, en zag ieder zijne moeite beloond.

De zonsondergang was prachtig, doch het verschiet iets nevelig en 't Berner Oberland daardoor eenigermate onduidelijk, er heerschte volkomen windstilte, en was de lucht zoo zacht, dat te tien uur na 't souper, velen zich buiten waagden, om den helderen sternhemel en de lichten van Lucern, Arth en zoovele andere plaatsen in de donkere meeren te zien wêerkaatsen. Aangenaam werd ik aan het souper verrast, door de tegenwoordigheid van de familie van Ketwich Verschuur uit Deventer. [119] In opgeruimde stemming, deelden wij elkaar onze reisbevindingen, zoo goede als slechte mede, en koesterden de beste hoop op eene fraaije zonsopgang, waarin wy ons ook werkelyk mogten verheugen, want:

Dingsdag 3 Augustus

s'morgens te half vier, weerklonk de alpenhoorn, door al de corridors, het vast signaal om ten bedde uit te rijzen.

Dezelfde massa mensen, vergaderde ook nu op 't hoogste punt, wel is waar sommige in vreemdsoortige costumes, doch hierop word niet gelet, want ieder stond sprakeloos het onvergelykelyk schoon aanbren van den dag, te aanschouwen, de eerste zonstralen, weerkaatsen op de ijsketen der Alpen, en tooverden, de heerlykste kleurschakeringen over de meeren en weiden, die den voet van den berg omzoomden.

Zeer dankbaar, voelde ik my gestemd, dat niettegenstaande de vele regen, der laatste dagen, mijne tweede Rigibestyging, met zoo uitnemend weder begunstigd werd.

De beide keeren toch, mogt ik zoowel heerlyke [120] zonsondergang, als zonnenopgang aanschouwen. Ik bezocht al de vroeger reeds bezochte plekjes, en vertrok te 6 uur per trein naar Vitznau, met "abstecher" evenwel naar Rigi-Scheideck, een deels om dat veel geprezen punt eens te bezoeken, en anderdeels om de spoorrid mede te maken.

Te Rigi-Kaltbad, sluit zich de zijbaan aan, met veel minder steile hellingen, omdat de lijn, over den bergrug blijft loopen, waardoor de prachtige Vierwaldstädter-see, en de Pilatus meestal goed zichtbaar zyn.

Men passeert de groote Kur-anstalt Rigi-First, ongeveer te halverwege en bereikt, na een uur sporens, het eindstation op den Scheideck op 1648 meters, en derhalve 152 lager dan de Kulm.

Het uitzigt is voortreffelyk, en behoeft bij dat op de Kulm, maar zeer weinig achter te staan; wel is waar bedekt, deze, het panorama noordelyk over de vlakke, doch treden zuidelyk weder andere partijen te voorschyn.

De ijsketen van het Berner-Oberland, is op beide even goed zichtbaar, en was de lucht zoo doorzigtig helder, dat men die reuzengevaarten veel [121] naderby zoude wanen, dan werkelyk het geval is, dat door de wêerkeners als voorteecken van föhn en regen wordt aangemerkt, dat helaas! s'nachts reeds bevestigd werd.

't Hotel of de Kuranstalt, is op even groote en prachtige schaal ingerigt, als al de andere op den Rigi. De ligging is evenwel meer bedekt en liefelyker, en voor patiënten veel rustiger, dan de Kulm, waar de onophoudelyke stroom van bezoekers, zoovele honderdtallen daags, eene onbeschrijfelyke drukte geeft.

Te elf uur spoorde ik zeer voldaan terug, eerst weder naar Kaltbad, en toen bergafwaarts tot Viznau.

De helling is hier, nog sterker, dan op de Goldauer-lyn, en bedraagt op sommige plaatsen tot 25%. De groote viaduct over den Schnurtobel, en de onmiddelyk daarop volgende tunnel zijn de voornaamste kunstwerken dezer baan, die byna dezelfde rigting heeft, als de Scheidecker linie, en in zekere mate, dezelfde uitzigten over het Vierwaldstädtermeer.

By het naderen van Viznau bemerkt men, dat het maken van réclames om attentie te trekken [122] evengoed daar, als elders bekend is.

Tegen een rotsblok, zijn vergulden letters bevestigd, minstens drie voet groot, die den reiziger het adres mede deelen van de "Chocolade Suchard Suisse". Inderdaad eene parodie op het verheven landschap.

Te half een was de rid volbragt, en had ik 20 minuten tyd, om in de station's restauratie, of beter gezegd, in den tuin daarvan, die met zijne verrande heerlyk aan 't meer ligt te kunnen eten. 't Was er ontzettend druk, door den grooten toevloed van reizigers, meestal Engelschen, die geheel Zwitserland als overstroomden of zoude men geneigd zijn te zeggen "vergiftigen" door de verregaande lomphheid, aan een groot deel dier natie eigen, by hunne reizen op het vasteland. Behoudens de weinige gunstige uitzonderingen zijn ze veeleischend, en zonder de minste égards tegenover anderen.

Het dorpje Viznau, vroeger ter naauwernood bezocht, is door den spoorweg, nu tot een landingspunt van den eersten rang verheven.

De stoombooten voeren massas passagiers, af en aan, en werdt om één uur, bij mijn vertrek [123] naar Flüelen, ieder zitplaats ingenomen, zoodat velen zich met eene staanplaats moesten vergenoegen.

Dit traject wordt in anderhalf uur afgelegd en is de nooit volprezen Vierwaldstädter see zoo ongemeen prachtig, dat ik met even groot genoegen, als in 1869, de reis medemaakte.

De boot stopt bij alle dorpen, aan de beide oevers en steekt dus herhaaldelyk, het meer dwars over, waardoor de gezigt punten telkens veranderen en veel afwisseling bieden. Reeds te half drie stapte ik te Flüelen aan wal.

De prachtige ligging van dit plaatsje, aan de Urner-see, zooals de zuidelyke arm, van het Vierwaldstädter-meer heet, met den sneeuw top der Bristenstock op den achtergrond, had vroeger zulk een blijvende indruk op mij gemaakt, dat ik de geringste byzonderheden, mij nog, herinnerde, en ter naauwernood konde begripen, dat reeds zes jaar, sedert mijn vorig bezoek voorbygegaan waren, toen ik, van hier, de reis over de Gothardstraat aanving.

Die tour lag nu niet in myne bedoeling, maar wilde ik te voet, over de Axenstrasse, terug keeren, [124] doch daarvoor de koelere avonduren, afwachten: in dien tusschentijd, wandelde ik het dorp door, dat door eenige nieuwe huizen, zich wat had uitgebreid, maar overigens niets byzonders biedt.

Aan 't postkantoor, vond ik welkomme berigten van huis en toefde daarna, eene poos op het balkon van 't hotel Kreuz, totdat ik te vijf uur de wandeling ondernam.

De merkwaardige Axenstrasse, twee en een half uur lang, die Flüelen met Brunnen verbindt, loopt onmiddelyk, langs den oever van 't meer, en is in den loodregten rotswand uitgebroken; een kunststuk van wegbouwkunde, dat met de grootste werken van dien aard, kan wedijveren. Vooral de Axen-tunnel, met openingen ter zijde, hoog boven de watervlakte, is allerinteressantst.

Door de drukkende hitte, was de tocht evenwel vermoeijend, en de lust om tot Brunnen te gaan, zeer klein, waarom ik, te zes uur op Tell's Platte komende, besloot in 't hotel aldaar te blyven, dat door zijne heerlyke ligging, hoog boven de Urner-see, met het uitzigt op Seelis[125]berg, en op de gletscher van den Uri Rothstok tot een langer oponthoud uitnoodigt.

Ik vond er gelukkig nog eene kamer met balkon onbezet, waar ik zeer goed, en zooals ik later bemerkte, zeer goedkoop logeerde.

De afdaling naar de Tell's kapel had ik mij kunnen besparen. Ze is oud en vervallen en hoegenaamd niet merkwaardig, behalve de geschiedkundige herinneringen, als de historie althans geene sage is, maar ligt ze schilderachtig, bijna gelijk met den waterspiegel, onmiddelyk aan den oever.

Na 't souper, dat uit brood met koffij of thee bestond, en waaraan door de gezamentlijke vijf en twintig pension-gäste word deelgenomen, terwyl, buiten mij, geene verdere passanten tegenwoordig waren, bleef ik, tot laat in den avond, op mijn balkon vertoeven.

Het wegstervend avondrood, over de groote watervlakte, zag ik allengs, in volkomen duisternis overgaan; de bergkruinen, eerst nog flauw tegen de lucht afstekend, verloor ik uit het oog, hier en daar kwam een lichtje te voorschyn, en schitterden de helder verlichte [126] ramen van 't Kurhaus Seelisberg op den anderen oever, als eene rij sterren in de verte. Plechtige stilte heerscht in de natuur, alleen afgebroken door het plassen, van een voorbyvarende stoomboot, die het spiegelgladde meer deed rimpelen, en schitteren in het licht, van zijne roode seinlantaarns.

Woensdag 4 Augustus.

Te acht uur vereenigden, zich al de gasten aan 't ontbijt, waarbij de dochter des huizes de honneurs waarnam, en ieder van koffij of thee bediende; het discours liep hoofdzakelyk over de zware donderbui, die s'nachts gewoed en op nieuw, eene volkomene kentering in het weder aangebragt had, waarom ik dan ook resolveerde per stoomboot, in plaats van te voet, naar Brunnen te gaan. Die boot, een prachtig Salonvaartuig passeerde te elf uur aan de kapel, maar werd de regen, hand over hand zoo erg, dat ik uit wanhoop, mede voer naar Lucern, in de overtuiging, dat eene stad meer afwisseling, zoude bieden, dan een landelyk oord, waar de wandelingen hoofdzaak zyn.

Te Dirnau, was de toevloed van reizigers weder [127] ontzettend. 100 à 150 personen, vermeerderden eensklaps, het reeds vry talryk gezelschap, zoodat we in de salons als opgepakt zaten, daar, door den regen, van het dek wel geen sprake konde zyn. Gelukkig duurde dit laatste eind, op zijn langst dertig minuten; te half twee toch stapte ik te Lücern aan wal, en spoedde mij naar 't hotel de la Poste, waar ik mijn' koffer, van Rapperwyl uit, geadresseerd had.

In weerwil van den onophoudelyken regen, ging ik, na 't eten, toch de stad doorwandelen, die by mooi wêr zulk een' aangenamen indruk maakt, en allerprachtigst aan 't meer ligt, met het volle uitzigt op den Rigi en den Pilatus, doch was van die bergen nu niets te onderscheiden, als alleen nevelachtige vlakken tegen de lucht, van eenigzints donkerder grijs dan de wolken.

Gelukkig had ik bij myn vorig verblijf te Lücern de Leeuw⁴ wezen zien, dat eene wandeling door de nattigheid bespaarde, en ging ik nu naar Meger's Diorama, eene inrichting, die men bij mooi weer overslaat, doch die de moeite vrij wel beloont. De toeschouwer krijgt gezigten op den [128] Rigi en Pilatus te aanschouwen, met afwisselende verlichting, en heeft men in den laatsten tijd den tunnel en de groote Viaduct over den Schnurtobel, nog daarby gevoegd, met eene spoortrein in beweging, even als in een marionetten spel.

Het bezoeken van eenige winkels en van een café, en eene kleine wandeling langs de Schweizerhofkaai, moesten den verderen middag aanvullen, totdat ik, door 't fataal wêr, naar mijn zeer middelmatig hotel teruggedreven werd.

Donderdag 5 Augustus.

Zoo spoedde dan nu mijne Zwitserse reis ten einde. Te 7 uur ging ik Holland weder te gemoet, eerst per spoor langs Zug en de Zugersee tot Zürich, waar ik een oponthoud van twee uur had. Trotsch den voortdurenden regen, die mij onderweg, alle uitzigt had benomen, liep ik de "anlagen" nog ten einde, tot aan het voormalig pontveer by Drahtschmiedle, over de Limmat, met het doel, om de souvenirs aan de Pestalozzi-häuser te Unterstrass te verlevendigen, waar ik vroeger zoo heerlijk gelogeed had, en die aan den anderen oever liggen, met eene fraaije nieuwe brug, over de rivier.

[129] Tot afwisseling had ik my voorgenomen, om de terugreis, door het Schwarzwald te nemen, en vertrok daartoe te elf uur over Schaffhausen, waar ik een' korten blik op den Rhijnval, genoot, naar Singen, digt by de Zwitserse grenzen, en verder noordwaarts, langs verschillende plaatsjes, waar-

4 Een monument met een stervende leeuw ter herinnering aan de Zwitserse gardesoldaten die sneuvelden bij de bestorming van de Tuileriën te Parijs in 1792.

onder Donau ëschingen, in welks nabijheid de Donau ontspringt.

Ofschoon de treinen goed aansloten, was de reis toch lastig, door de onophoudelyke wagenverwisselingen, daar deze lijn, nog niet opgenomen scheen, in de rubriek, van de groote routes naar Zwitserland, en is het landschap tot Villingen althans, weinig boeiend.

Is men dit plaatsje gepasseerd, dan verandert het tooneel, en vangt het eigentlijke Schwarzwald aan; een heerlijk mooi landschäp, waar de spoorbaan, onafgebroken, tusschen hooge bergen naar boven kronkelt, en in een uur tijds, door acht en dertig tunnels voert, die de fraaije uitzigten, nog al eens belemmeren, doch meer nog hinderde de regen, die goedvond in stroomen neder te dalen.

Vooral by Fryberg en Hornberg, bereikt het berg[130]landschap, het toppunt, van natuurschoon, dat een langer oponthoud, of wel eene geheel aparte reis, overwaardig is.

By Offenburg komt men weder op de groote Baseler lijn, om die aan 't volgend station Appenweier, ook al wêer te verlaten, ten einde over Kehl, naar Straatsburg, in den Elzas te kunnen sporen. De beroemde Münster of Dom, vertoont zich reeds van verre en meent men het doel bereikt te hebben, doch maakt de baan, eene groote bogt, die een half uur sporens, rondom de vestingwerken vereischt, zoodat ik eerst te half acht in 't hotel d' Angleterre aankwam.

't Was intusschen droog weer geworden, en ging ik vóór donkeren, nog een deel der stad bezien, die zeer levendig scheen, terwijl vooral de Broglieplatz, met lange rijen boomen beplant, met verscheidene cafés langs de zijden, en het theater aan het eind, een zeer aangenamen indruk maakt.

Vrydag 6 Augustus.

Dewijl de sneltrein naar Keulen eerst te tien uur zoude vertrekken, had ik nog in de ruimte tijd, om de Münster te gaan zien, een ontzagwekkend [131] trotsch gebouw, in romaanschen stijl, met prachtig beeldwerk en geschilderde glazen. Het inwendige is ook zeer belangwekkend, vooral de preekstoel en het astronomisch uurwerk.

Het beklimmen van de toren, die een zeer uitgebreid panorama te aanschouwen geeft, moest ik helaas, weder om regen, achterwege laten. Jammer dat de tweede toren, onvoltooid is, of beter gezegd geheel ontbreekt.⁵ Ik vervolgde toen mijne wandeling door de stad, waarin het slechte weer zeer belemmerde, maar had ik toch de satisfactie, er nog een groot deel van te zien, dat over 't geheel, een gunstigen indruk maakte. Van 't beleg in 1870 was niets meer te bespeuren.

Het landschap ten noorden van Straatsburg, waar de spoor doorloopt, is geheel onbeduidend, eerst eentoonige hopakkers, en later mijnbouw, beide even vervelend.

Ik had te Straatsburg plaats genomen, in een doorlopend rijtuig naar Keulen, via Münster am Stein en Creuznach, de meest korte en tegelyk mooiste route, maar werd ik, door het weder op nieuw te leurgesteld, eene hevige wolk[132]breuk by Kirn, had de spoor aldaar vernield, en moesten de reizigers zich getroosten, van Neustadt af, waar juist de mooijere bergstreek zoude aanvangen, met een "bummelzug", over Ludwigshaven, Worms en Mainz te gaan, waarbij het niet, aan de zoo onaangename wagenverwisselingen mankeerde.

Te Worms gekomen, had ik twee uur, en dus voldoende tijd, om het Luther-denkmal te gaan bezien. Na een zeer onsmakelyk diner in de stations-restauratie, was ik juist voornemens, de wandeling aan te vangen, toen myne aandacht werd getrokken, door eene ongewone levendigheid onder het publiek, waarvan ik al heel spoedig de oorzaak bemerkte; eene hoos dreef, in vliegende vaart langs de lucht, die binnen eenige minuten, alles twee voet, onder water zette, zoodat het station, ongenaakbaar op een eiland stond, en het wel een uurtje duurde, voor ik stadwaarts konde gaan.

Het Luther-monument, hoe prachtig van bewerking ook, liet mij zeer koel. De poses zyn stijf, en de costumes der beelden, meerendeels de toga der Protestansche geestelyken, uit [133] den aard der zaak smakeloos, en heeft de hoofdfiguur, Luther zelf, iets arrogants.

Het stadje Worms, ofschoon oud, maakte nog al eene aangename impressie.

De verdere weg tot Mainz, loopt door een vlak landschap, en naar Keulen, door het altijd zoo fraaije, maar zoo bekende Rijndal, waarvan een groot deel, door de invallende duisternis, verloren ging.

Als het ongeluk by Kirn, niet plaats gevonden had, dan zoude ik dit traject by daglicht hebben afgelegd, en om 7 uur te Keulen zijn gekomen, terwyl het nu 10 uur was. 't Hotel Ernst vond ik geheel bezet, doch had de portier de beleefdheid mij naar 't hotel Union, in de nabyheid te doen begeleiden,

5 De bouw van de kathedraal werd in 1880 voltooid.

dat evenmin van den eersten rang is, maar door de nabijheid van 't station zeer preferent. Toen ik den volgenden morgen

Zaterdag 7 Augustus

om 7 uur per trein vertrok, lag alles in digte nevelen gehuld; een zeer luttel verlies, in zulk een geheel en onbeteekenend landschap.

Bij Crefeldt, brak echter de zon door, en arriveerde ik om elf uur, by Broeder Jan te [134] Nijmegen, in wiens gezelligen huishoudelijken kring ik den verderen dag sleet.

Het laat zich ligt denken, dat er over en weer, veel te vertellen was.

Ik gaf mijne reisindrukken ten beste, in ruil voor de allerlaatste tijdingen, van familie en betrekkingen.

Van wandelen, kwam weinig; het weder toch bevestigde het oude spreekwoord “que les extrêmes se touchent”. Al de vorige dagen stortregens, en nu verdoovende zonnehitte.

Te zes uur, vertrok ik per diligence, van Van Gend en Loos, op een sukkeldraf naar Arnhem en van daar per spoor huiswaarts.

Index

- Acla, Piz d' 14, 16
 Hotel Piz Acla 16
 Adda, de 10, 23
 Agagliouls, de 21
 Albula, de 15, 16, 17, 19, 28
 Albuladal 28
 Albula Pas (Albulapas) 9, 16, 17
 Alexandrië 11
 Alm Grüm, de 24
 Alpbach, de 33
 Alpen, de (Hoog alpen) 7, 22, 24, 27, 34
 Alp-Grüm 24
 Altorf 32
 Alveneu 15
 Amsterdam 19
 Appenweier 37
 Arnhem 9, 10, 38
 Arth 33, 34
 Augustus. Keizer 27
 Axenstrasse, de 35
 Axentunnel 35
 Bäedeker. Uitgever van reisgidsen 32
 Beels van Heemstede, familie 19
 Beieren (Beijeren) 11
 Bellaluna 15
 Bergamaskerhut 22
 Bergel (Bergell, Bregaglia), de 24, 26, 28
 Bergeller- of Bregaglia dal 26
 Bergün 9, 15, 16
 Bergünerstein, de 16
 Berner-Oberland 34, 35
 Bernina, de (Piz-Bernina) 18, 21, 22, 23, 27
 Berninabeek, de 19, 23
 Bernina-haüser 23
 Bernina-hotel (Ospizio-Bernina) 23
 Berninaketen, de 18, 19
 Bernina-pas 9, 23, 26
 Bernina route, de 17, 18
 Bernina-Schlucht 20
 Bever (Bevers) 18
 Biancomeer (Lago Bianco) 23, 24
 Biberbrück 33
 Biberbach, de 33
 Blauwbaard (Blaauwbaard) 20
 Bodensee 10
 Bondo 24
 Braunwaldberg, de 32
 Brégaglia *zie* Bergel.
 Bristenstock, de 35
 Brunnen 35, 36
 Cambréna-gletscher 23
 Campaccio meer (Lago di Campaccio) 24
 Campfèr 25
 Campovaste 17
 Cassaccia 26, 28
 Cavagliasco, de 24
 Cavagliascodal, het (Boven-Cavagliascodal)
 24
 Chalchang, de (Piz-Chalchang) 20, 23
 Chiavenna 26
 Chur 9, 12, 28, 29
 Hotel Lükmaniër 12, 29
 Hotel Steinbock 29
 Rosenhügel. Café 29
 Sint-Lucius Dom 12
 Churwaldnerthal 12, 28, 29
 Clavardel, Bad 14
 Como-meer (meer van Como) 10, 23, 26
 Corvatsch, de (Piz-Corvatsch) 21, 26
 Cresta-Mora, de 17
 Crestalta, de. Brug 26, 27
 Croce meer (Lago della Croce) 24
 Davos 13, 14
 't Schweizerhoff. Hotel 13
 Davos Dorf (Davos-Dörfli) 13
 Hotel Flüela 13
 Davos Platz (Davos-am-Platz) 9, 12, 13
 Davoser-see 13
 Delden, Van
 ---- (broeder) 10
 ----, Jan van (Broeder Jan) 38
 ----, Mattheus van 7
 Deventer 7, 34
 Dirnau 36
 Domletsch thal 15, 29
 Donau, de 23, 26, 37
 Drahtschmiedle 36
 Dresden 28
 Duitsland (Deutschland) 17
 Ecce Homo 33
 Einsiedeln. Klooster 33
 Elzas, de 37
 Engadin, de (Engadiner Alpen) 13, 18, 24, 25,
 27
 Ennenda. Fabriek 31
 Europa 17
 Fedozbeek, de 27
 Fedoz-gletscher 27

- Fex 27
 Fex-gletscher 27
 Fexthal 27
 Filisur (Filisür) 9
 Finland 18
 Finstermünz, de 10
 Finstermünz Pas 10
 Flüelen (Fluelen) 9, 35
 Hotel Kreuz 35
 Flüela Pas (Fluela-pas) 12
 Frauenkirch 14
 [Freiberg] Fryberg 37
 Friedrichshafen (Friedrichshaven) 9, 10, 11
 Deutsches Haus. Logement 10
 Hotel Krone 10
 Fügen 18
 Geislingen an der Steige (Geisflingen) 10
 Gend en Loos, Van 38
 Glarus (Glarius, Glaris) 7, 9, 10, 14, 30, 31, 32
 Goldau 9, 32, 33, 34
 Herberg zum Rössli (logement Rössli) 32

 Gothardstraat, de 32, 35
 Goumel, Piz 16
 Hotel op den Weissenstein 16
 Graubünden (Graauwbunder land, Graauwbünder Alpen, Graauwbunderner Alpen) 7, 10, 17, 18, 25, 29
 Gredig 19
 Hotel Post of Krone 19
 Grüşch 12
 Guggenbühl, heer 12
 Handecval 26
 Haslithal 26
 Hausstock, de 30
 Hendschel telegraaf, de 33
 Hinter-see 13
 Hoffnungsau 14
 Hohe-Rhonen, de. Bergketen 33
 Holland 36
 Hornberg 37
 Inn (Ova d'Oen) de 23, 26
 Isola 27
 Italië (Italie, Noord-Italië) 7, 10, 17
 Jénatz 12
 (Piz Julier, Julier-alp) 27
 Julier-pas, Juliër pas 9, 26, 27, 28
 Jun, de 17
 Käiserrück, de 12
 Kaltbad 35

 Kehl 37
 Ketwich Verschuur, familie Van 34
 Keulen 9, 10, 37
 Dom, de (Münster) 10, 37
 Hotel Ernst 10, 37
 Hotel Union 37
 Kirn 37
 Klausenpas, de 32
 Klönsee 30
 Klön Tal (Klönthal) 9, 30, 31
 Klosters 9, 12
 Silvretta Hotel 13
 Klostersche Stütz, de 12, 13
 Hotel Davos Kuten 13
 Kräbelwand, de 33
 Krefeld (Crefeldt) 38
 Kreuznach (Creuznach) 37
 Küblis 12
 Kulm, de 34, 35
 Hotel Schreiber 34
 Kulmhaus, Kuranstalt. Hotel 34, 35
 Lachen 32, 33
 Landquart 9, 11, 12
 Hotel Landquart 11
 Landquart, de 12, 13
 Landwasser, de 13, 14, 15
 Languard, de (Languard, Piz) 9, 17, 19, 22, 23
 Languarddal 22
 Limmat, de 36
 Linththal [dorp] 9, 30, 31, 32
 Logement Zum Bären 31
 Linth, de 30, 31, 32
 Linththal, het 31, 32
 Lötsch, de 30
 Lowerzer-see 33
 (Piz-Lunghin) 26
 Ludwigshaven 37
 Luther, Maarten 37
 Luzern (Lucern, Lücern) 9, 34, 36
 Hotel de la Poste 36
 Leeuw, monument met de 36
 Meger's Diorama 36
 Schweizerhofkaai 36
 Madulein 17
 Mainz 10, 37
 Maïra zie Méra.
 Maloja-pas (Maloggia) 9, 25, 26, 27
 't Hospice 26
 (Piz della Margna) 27
 Maria zum Schnee 34
 Marienberg. Klooster 11

- Marmoréra. Kasteel 28
 Méra (Maïra), de 26
 Michel, Piz Sint 14
 Middellandse Zee (Middellandsche zee) 23
 Minore, Meer van (Lago Minore) 23
 Mitlödz 32
 Molkenkuranstalt “Zum Tödi” 31
 Monte Rosa, de 15
 Morteratsch, de (Piz-Morteratsch) 21, 23
 Morteratschgletscher 23
 Mühlen (Molins) 28
 Münster am Stein 37
 Murg (Mürg, Muri) 9, 29, 30
 Gasthoff Zum Rössli (Rössli) 29, 30
 Gasthoff Zum Schiffli 30
 Murg, de 29
 Murgthal 29
 Mijthen, de 33
 Naz 16
 Neromeer (Lago Néro) 23
 Nettstall 30
 Neue Weisthor, de 15, 22
 Neustadt 37
 Nolla, de 28
 Nijmegen 9, 38
 Ober Engadin (Ober-Eugadin) 10, 11, 14, 17,
 18, 20, 25, 26, 27, 29
 Oberen Sandalp 32
 Oberhalbsteiner Rhein, de 28
 Oberhalbsteinerthal 28
 Ober Innthal, het 18
 Ober Lavet 13
 Offenburg 37
 Oostenrijk (Oostenryk) 10
 Oost-Indië (Indiën) 10
 Ordlegna. Waterval 26
 Palpiroigna 16
 Palpuogna-see 16
 Palü. de 23
 Palü-Gletscher 24
 Pantenbrücke, de 31, 32
 Pardisla 12
 Parijs 18, 37
 Tuileriën, de 37
 Passau 26
 Passini. Gids 20, 21, 23, 24
 Pers, de (Mont Pers) 23
 Pfäffikon (Pfäffiken, Pfäffers) 10, 12, 32, 33
 Pfedernwald-tunnel 33
 Pilatus, de 34, 36
 Platta 27
 Plessur, de 12
 Ponte (Pont) 17
 Hotel Albula 17
 Ponte-Samaden *zie* Samedan.
 Pontresina (Pontrésina, Ober-Pontrésina) 9,
 11, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25
 Poschiavo 24
 Poschiavo meer (Lago Poschiavo) 24
 Prangel, de 30
 Prätigau (Prättigau) 9, 10, 11, 12, 13, 17
 Préda 16
 Prüma, de 20
 (Piz Pulaschin) 27
 Ragaz 12
 Ramsau 13
 Rapperswil (Rapperswyl) 9, 32, 33, 36
 Hotel Schwan 32
 Reichenau 29
 Rhäzüns (Rhätische Alpen) 11
 Rhône-gletscher 21
 Ribbius Pelletier, familie 18
 Rieders 30
 Rigi, de 9, 32, 33, 34, 35, 36
 Rigiketen 33
 Rigi-First 34
 Rigi-Kaltbad 34
 Rigi-Klösterli 34
 Rigi-Scheideck 34
 Rigi-Staffel 34
 Roffna 28
 Rorschach 9, 11, 19
 Hotel Krone of Post 11
 Rosatsch, de 20
 Roseg, de 21, 23
 Rosegbeek, de 20
 Roseggletscher 19, 21, 22
 Rosegthal 9, 19, 20
 Restaurant du Glacier du Roseg 21
 Rosenhügel, de 12, 29
 Rossberg, de 33
 Rossbükel, de 11
 Rothenfluh-tunnel 34
 Rothenthusen 33
 Rusland 11
 Rijn, de (Vorder- en Hinter Rhein) 12, 17, 28,
 29
 Rijndal (Ryndal) 10, 11, 12, 14, 28, 29, 37
 Rhijnval, de 36
 Saksen (Sachsen) 31
 Salzkammergut 13
 Samedan (Samaden, Ponte-Samaden) 9, 18,
 22, 25
 Hotel des Alpes 18

- Sankt-Gallen (St Gallen) 11
 Sankt-Moritz (St. Moritz) 9, 19, 25, 27
 Posthotel 25
 Sankt Moritz-bad 25
 Kurhaus 25
 (Sankt Moritzer See, Moritzer See) 25
 Sattel 33
 Scaletta-gletscher 13
 Schaffhausen 36
 Scheidegg (Scheideck) 9, 34
 Schiers 12
 Schindellegi 33
 Schilt, de 30, 31
 Schleswig (Schleswijk) 12
 Schmelzboden, de 14
 Schmitten 12, 14, 15
 Schneider, heer J.H. 30
 Schnurtobel, de 35, 36
 Schwanau. Eiland 33
 Schranden 32
 Schreiënbachfall, de 31
 Schwabische Alpen (Schwaben) 10, 11
 Schwarzwald *zie* Zwartewoud.
 Schwijz 30, 32, 33
 Schijnpas (Schijnstrasse), de 27, 28, 29, 32
 Seelisberg, de 35
 Seelisberg. Kurhaus 36
 Seguenda, de 20
 (Septimer pas) 28
 Sieben Churfürsten [bergen] 29
 Sihlthal, het 33
 Silser See 26
 Silvaplana, de 9, 25, 26, 27
 Hotel zur Kreuz of Post 25
 Silvaplanermeer (Silvaplaner See) 25, 27
 Silvretta gletscher 13
 Sils (Sils-Basiglia) 27
 Hotel Alpenrose 27
 Sils-Maria 27
 Silzermeer (Silzer see) 27
 Singen 36
 Sint-Bernhard (Bernardino) 10
 Sint Gothard 32
 Solavers 12
 Solisbrug (Solisbrücke), de 28, 32
 Sortigthal 14
 Spinabad 9, 14
 Splügen, de 26
 Stachelbergerbad 9, 31, 32
 Stalla 28
 Staubbach, de 31
 Steigtobel, de 14
 Stein, de 28
 Steinenberg 33
 Stelvio, de 10
 Stelvio Pas 10
 Straatsburg 9, 37
 Broglieplatz 37
 Hotel d'Angleterre 37
 Münster of Dom 37
 Suez 11
 Surlej 25
 Sürlej, de 20
 Tamins (Tamina) 10
 (Tamina dal) 12
 (Tamina Schlucht) 12
 Tarasp 12, 13
 Tätschbach, de 31
 Tätschbachfall 32
 Tell's kapel 36
 Tell's Platte 9, 35
 Teufels brug 32
 Teufelsthal 17
 Texerkapel, de 27
 Thusis (Thüsis) 9, 12, 28, 29
 Tideriser-Au 12
 Tiefenkasten 28, 29
 Hotel Julier 28
 Tiefentobel, de 15
 Tilisur 15, 16, 28
 Tinzen 28
 Tinzenhorn, de 14, 16
 Tirano 24
 Tirol (Tijrol, Tyrol) 7, 10, 18
 Todi (Tödi, Piz-Rusein), de 31, 32
 Tödiketen, de 31
 Tscherva, de (Piz-Tschierva) 21, 23
 Tscherva-gletscher 21
 Twente (Twenthe) 16
 Ueli-alp, de 32
 Uertsch, Piz 17
 Ulm 10
 Unter Lavet 13
 Uri Rothstok, de 35
 Unterstrass 36
 Pestalozzi-häuser 36
 Urner-boden, de 31
 Urner-see 35
 Utrecht 18, 19
 Vadret, Piz 17, 19
 Vadret-dà-Morteratsch 23
 Vadret da Tschierva 21
 Val Fisch 16
 Valtellina *zie* Veltlin.
 Veltlin, de 10, 24
 Via-Mala (Pass Mal), de 10, 16, 19, 28, 29

Vierwaldstädter see, Vierwaldstädtermeer 29,
 34, 35
 Villingen 37
 Vitznau 34, 35
 Vorarlberg 10
 Vorarlberger Alpen 11
 Voraue 31
 Vorder-Glärnisch [berg] 30
 Wallenstädtersee (Wallensee) 29, 30
 Weissenstein, de 17
 Wezen (Wesen) 30, 32
 Glamerhof 30
 Wiesen 9, 14, 16
 Bellevue. Hotel 14
 Wiggis, de 30
 Wiggisgebergte 30
 Wislicenus, dokter 31
 Worms 9, 37
 Luther-denkmal 37
 Zeven Keurvorsten, de 12
 Zillerthal, het 18
 Zug 36
 Zugersee 33, 36
 Zuos 25
 Zürich 12, 36
 Züricher-see, Züricher-meer 32, 33
 Zwartewoud (Schwarzwald) 9, 36, 37
 Zweden 18
 Zwitserland (Zwitserland, Republiek) 7, 10,
 11, 18, 32, 33, 35, 37

Eerder is in deze serie verschenen:

1	DIERBARE LAURA
Brieven van Rudolf Sandberg 1823 – 1830	14.-
2	HOOGH WEL GEBOREN HEER EN NEEF
Brieven van de patriot Adolf Warner van Pallandt tot Zuthem 1782 – 1787	8.-
3	NAAR PARIJS
Een reisverslag van enige Zwolse heren naar de Franse hoofdstad in 1777	7.⁵⁰
4	LIEVE NAATJE
Brieven van Elsje Feith aan Naatje Siertsema, en andere familieleden	8.⁵⁰
5	EENE REYSE NA VLAANDEREN EN BRABAND
Een reisverslag van Lambertus Nilant uit 1768	8.⁵⁰
6	AEN ALLE VRINDEN MET RESPECT
Correspondentie van familie Nilant 1698 - 1762	9.-
7	VAN FOLIO TOT DUODECIMO
Negen particuliere Zwolse bibliotheken	10.-
8	VERLOREN HUISELIJK GELUK
Gedichten en overpeinzingen 1795 - 1817	7.⁵⁰
9	BANKROET
De ondergang van Johan Willem Simon baron van Haersolte 1810	17.⁵⁰
10	GELIEVE HET DAER HEEN TE DIRIGEREN...
De brieven van Willem V aan Arend Sloet tot Tweenijenhuisen 1771 - 1785	9.-
11	ALLER TREFFENDST EN STOUT
De huwelijksreis van J.C. baron van Haersolte naar Duitsland, Zwitserland en Italië in 1837	6.-
12	BROEDER IN APOLLO
Brieven en alba amicorum van Zwolse dichters 1800 - 1840	12.-
13	EEN GROTE TOUR
Hendrick Jordens in Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Duitsland 1684 - 1685	10.-
14	LEVENSBERICHT
De autobiografie van J.F. Serrurier 1771 - 1844	11.-
15	EEN HELE COURANT
De correspondentie van de familie Bangeman 1804 - 1881	11.-

16 REISEBOEK		
Vijftien reisverslagen van de jonge graaf van Rechteren Limpurg 1804 - 1813		8.-
17 DE GEWIGTIGSTE GEBEURTENISSEN		
Het studentendagboek van Adolph F.L. graaf van Rechteren Limpurg 1814-1817		12.-
18 OVER GROTE KEIEN NAAR PARIJS		
De huwelijksreis van graaf van Rechteren Limpurg 1824		7.-
19 LIEVE PAPA!		
Brieven van W.B Blijdenstein, bankier te Londen aan B.W. Blijdenstein, bankier te Amsterdam 1895-1907		14.-
20 AANGENAME RENCONTRES		
Drie reisherinneringen aan de Rijn 1821, 1840 en 1865		8.-
21 PERROKIETEN EN PAPAGAYEN, PAPAIJERS EN PISANGS		
Een reis om de wereld 1824 - 1826		7.-
22 SCHOUWSPLEN		
Een reis naar de Middellandse Zee 1834		8.-
23 HET ANKER WORDT GELIGT		
Brieven vanuit de hele wereld van J.C. baron van Haersolte 1824 - 1834		14.-
24 HERINNERINGEN AAN DUITSLAND		
Harzgebergte 1856, Taunusgebergte 1872, Baden-Baden 1902		9.-
25 EN ROUTE		
Drie reisjournalen van Rudolphina gravin van Rechteren 1827, 1836 en 1838		9.⁵⁰
26 EER EN LUISTER		
Het proces om de havezate Haerst 1786 - 1803		9.⁵⁰
27 TAL VAN BERGEN EN BOSSCHEN		
Een reis naar Saksen, Bohemen en het Thüringerwoud 1876		8.-
28 GEFNUIKTE AMBITIES		
Geen geld en eer voor onwettigen 1834-1900		10.-
29 EEN WAARLYK PRACHTIG LANDSCHAP		
Een reis door Graubünden en Glarus 1875	Digitale uitvoering	5.-

O V E R I J S S E L S E H A N D S C H R I F T E N

Te bestellen bij Streng, Woesterweg 5, 8162 RW EPE

T 0578 614388 M jcestreng@planet.nl W strenghansenpublicaties.nl